

Stanisław Zajęc

Historia gimnazjum

STRUKTURA TEMATYCZNA LEKCJI ROCZNY PLAN DYDAKTYCZNY UWAGI O REALIZACJI ZAJĘĆ POZNAJEMY PRZESZŁOŚĆ

**CZASY
NOWOŻYTNE
DO 1815 ROKU**

2

Struktura tematyczna lekcji

W poniższym zestawieniu zaproponowano 56 lekcji do zrealizowania w ciągu roku szkolnego. Liczba ta pozostawia nauczycielowi możliwość wprowadzenia jeszcze innych tematów albo przeznaczenia na wybrane tematy więcej niż jedną lekcję. Jako podstawową zasadę przyjęto całkowitą zgodność między kolejnymi tematami rozdziałów podręcznika a lekcjami bieżącymi. Ścisłe powiązanie tematów lekcyjnych z rozdziałami podręcznika ma ułatwić pracę uczniom i nauczycielowi. Jednak edukacja historyczna nie może być utożsamiana z tzw. przerabianiem podręcznika. Oczywiście, nauczyciel może też niektóre zagadnienia skumulować lub pominąć. Zwłaszcza jeśli uzna, że nie są one konieczne do spełnienia wymogów wynikających z Podstawy programowej.

Zgodnie z założeniami programu *Poznajemy przeszłość*, w podręczniku uwzględniono nie tylko wszystkie zagadnienia zapisane w Podstawie programowej, ale również takie, które bezpośrednio w niej nie występują. Autor programu chciał bowiem, aby uczniowie mogli poznać spójny obraz dziejów oraz szerokie tło wymaganych zagadnień. W odniesieniu do treści występujących w klasie drugiej gimnazjum warto wskazać na dwa przykłady dotyczące działu 21. Podstawy programowej (*Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII wieku*).

Jedno z wymagań brzmi: *Uczeń [...] wyjaśnia przyczyny i wskazuje przejawy kryzysu społeczno-gospodarczego w II połowie XVII wieku*. Logiczne jest założenie, zgodnie z którym uczeń, aby mógł wypowiadać się na temat kryzysu, powinien wcześniej znać podstawy życia ekonomicznego w okresie przedkryzysowym. Dlatego wprowadzony został temat *Gospodarka Polski w XVI wieku*. Inny przykład dotyczy tematu *Kształtowanie się nowego układu sił w Europie*. Pozwala on uczniowi w ogólnym zarysie ukazać tło wojen Rzeczypospolitej w XVII wieku.

Syntetyczne ujęcie struktury proponowanych lekcji ukazane zostało w tabeli.

Typ lekcji	Liczba lekcji
Lekcja wprowadzająca	1
Lekcje bieżące, przeznaczone na opracowanie nowego materiału, który przedstawiony został w odpowiednim rozdziale podręcznika	43
Lekcje dotyczące tematyki lokalnej (regionalnej)	3

Typ lekcji	Liczba lekcji
Lekcje powtórzeniowe, przeznaczone na utrwalenie określonego zakresu wiadomości i umiejętności	5
Pisemne sprawdziany, przeznaczone na kontrolę wiadomości i sprawności intelektualnej uczniów	4
Razem	56

Rozpatrując powyższą tabelę, warto pamiętać o dwóch istotnych rozróżnieniach terminologicznych, na które zwracają uwagę dydaktycy naszego przedmiotu. Określenia *historia regionalna* oraz *historia lokalna* często używane bywają niekonsekwentnie. W ścisłym znaczeniu pierwsze z nich powinno odnosić się do większych jednostek terytorialnych (np. historycznych dzielnic lub ziem). Natomiast przedmiotem historii lokalnej zwykle jest jakaś mała społeczność wyodrębniona pod względem terytorialnym. Termin *regionalizm* często odnoszony jest zarówno do historii lokalnej, jak i regionalnej. Oczywiście, ze względów emocjonalnych dla ucznia ważniejsza jest historia lokalna, utożsamiona albo z rodzinną miejscowością, albo jej najbliższą okolicą. Dlatego sformułowania tematów lekcji nr 18, 32, 49 mają charakter roboczy i modelowy. Powinny zostać sprecyzowane z uwzględnieniem specyfiki każdej szkoły.

Drugie z zasygnalizowanych rozróżnień dotyczy lekcji powtórzeniowych. Jak pamiętamy, dydaktycy historii wyróżniają dwie odmiany lekcji powtórzeniowych. Są to:

- a) **lekcje podsumowujące**, przeznaczone na uporządkowanie opracowanego materiału zgodnie z przyjętym kryterium (np. chronologiczno-synchronistycznym);
- b) **lekcje syntetyzujące**, na których uczniowie np. mogą określić ogólne cechy epoki lub zjawisk, ocenić je, a także odnieść do innej epoki oraz do czasów współczesnych.

Oczywiście, ta druga odmiana bywa trudniejsza do zrealizowania, gdyż zwykle od nauczyciela wymaga większej inwencji. Warto jednak uwzględnić wybrane elementy lekcji syntetyzujących.

W proponowanej strukturze przewiduje się cztery sprawdziany pisemne w całym roku szkolnym. Optymalnym rozwiązaniem byłoby przeprowadzenie dwóch sprawdzianów w każdym półroczu. Jednak ze względu na różne terminy ferii zimowych w poszczególnych województwach trudno jest podać jednolite ustalenie. Okoliczność ta powinna być dodatkową przesłanką do ewentualnych zmian w układzie lekcji, który został przedstawiony w zestawieniu.

1. Na spotkanie z nową epoką – lekcja wprowadzająca
2. Wielkie odkrycia geograficzne
3. Początki nowożytnej ekspansji kolonialnej
4. Kierunki przemian gospodarczych w nowożytnej Europie
5. Renesans i humanizm
6. Literatura i nauka w epoce renesansu
7. Reformacja w Europie
8. Kontrreformacja i reforma katolicka
9. Kształtowanie się nowożytnej Europy – lekcja powtórzeniowa
10. Sprawdzian pisemny – kształtowanie się nowożytnej Europy
11. Polityka zagraniczna ostatnich Jagiellonów
12. Gospodarka Polski w XVI wieku
13. Kształtowanie się Rzeczypospolitej szlacheckiej
14. Kultura odrodzenia na ziemiach polskich
15. Życie religijne w monarchii ostatnich Jagiellonów
16. Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów
17. Początki wolnej elekcji w Rzeczypospolitej
18. Moja miejscowość, moja okolica, mój region w XVI wieku
19. Rzeczpospolita *złotego wieku* – lekcja powtórzeniowa
20. Sprawdzian pisemny – Rzeczpospolita „złotego wieku”
21. Kultura baroku w Europie
22. Życie religijne i kultura baroku w Rzeczypospolitej
23. Kształtowanie się nowego układu sił w Europie
24. Konflikty Rzeczypospolitej z Rosją i Szwecją w pierwszej połowie XVII wieku
25. Powstanie Chmielnickiego i wojna o Ukrainę
26. „Potop” szwedzki
27. Konflikty Rzeczypospolitej z Turcją
28. Kryzys Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII wieku
29. Kształtowanie się monarchii absolutnej we Francji
30. Droga do monarchii parlamentarnej w Anglii
31. Systemy ustrojowe w nowożytnej Europie
32. Moja miejscowość, moja okolica, mój region w XVII wieku
33. Rzeczpospolita w Europie XVII wieku – lekcja powtórzeniowa
34. Sprawdzian pisemny – Rzeczpospolita w Europie XVII wieku
35. Sytuacja międzynarodowa Rzeczypospolitej w czasach saskich

36. Kryzys i nadzieje w czasach saskich
37. Oświecenie jako nowa epoka w kulturze europejskiej
38. Przemiany cywilizacyjne w epoce oświecenia
39. Reformy w Rosji, Prusach i Austrii w XVIII wieku
40. Utworzenie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej
41. Geneza i wybuch rewolucji francuskiej
42. Przemiany w rewolucyjnej Francji
43. Od reform do pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej
44. Przeobrażenia oświeceniowe w Rzeczypospolitej
45. Sejm Wielki i Konstytucja 3 maja
46. Targowica i drugi rozbiór Rzeczypospolitej
47. Powstanie kościuszkowskie
48. Trzeci rozbiór i upadek Rzeczypospolitej
49. Moja miejscowość, moja okolica, mój region w XVIII wieku
50. Rzeczpospolita w czasach saskich i stanisławowskich
– lekcja powtórzeniowa
51. Tworzenie imperium napoleońskiego
52. Legiony Polskie we Włoszech
53. Księstwo Warszawskie
54. Upadek imperium napoleońskiego
55. Od idei oświeceniowych do czasów napoleońskich – lekcja powtórzeniowa
56. Sprawdzian pisemny – od idei oświeceniowych do czasów napoleońskich

Na zacienionym tle zostały podane tematy, które nie są uwzględnione w podręczniku.

Roczny plan dydaktyczny

Najważniejszym elementem zaproponowanego planu są cele lekcji sformułowane w ujęciu czynnościowym. Łatwo zauważyć, że między tymi celami a szczegółowymi wymaganiami zapisanymi w Podstawie programowej występują trzy alternatywne relacje:

1. cele są powtórzeniem albo nieznaczną modyfikacją zapisów z Podstawy programowej;
2. cele służą ukonkretnieniu zapisów z Podstawy programowej;
3. cele wyznaczają szerszy kontekst dla zapisów z Podstawy programowej, w szczególności dają szansę kształtowania pożądanых postaw ucznia.

Cele mogą wydawać się sformułowane w sposób nadmiernie ambitny. Należy jednak pamiętać o tym, że taksonomie celów, stanowiąc użyteczne narzędzie przy opracowaniu sprawdzianów i standardów osiągnięć, w gruncie rzeczy są modelem idealizującym. Jak trafnie wskazuje Stanisław Dylak: *Nigdy bowiem w edukacji nie uzyskamy wiernej kopii zakładanego modelu [...] bywa też, że w skrupulatnym dążeniu do osiągnięcia dokładnie zapisanych celów osiągamy antycele.*

W planie wymienione zostały również główne: terminy, pojęcia i nazwy, a także postacie historyczne. Są one traktowane przede wszystkim jako narzędzia do realizacji zakładanych celów. Nie powinny być utożsamiane tylko z nowymi informacjami wprowadzanymi podczas określonej lekcji. Łatwo zauważyć, że niektóre terminy, pojęcia, nazwy oraz postacie zostały powtórzone wielokrotnie. Z kolei liczba tych elementów przy poszczególnych tematach lekcji bywa różna. Jednak mniej (lub więcej) wyszczególnionych terminów lub postaci nie musi oznaczać tego, że określony temat będzie łatwiejszy (lub trudniejszy). Przeciwnie, nieraz możliwość posługiwania się konkretnymi nazwami lub postaciami może uczniom ułatwić zrozumienie niektórych zjawisk z przeszłości. Natomiast mniejsze nasycenie rozdziału podręcznika wspomnianymi konkretami może nadać tekstowi zbyt dużą abstrakcyjność.

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie
Nr	Temat			
1.	Na spotkanie z nową epoką – lekcja wprowadzająca	▪ zna zakres chronologiczny materiału nauczania w klasie drugiej ▪ sytuuje ten zakres na osi czasu ▪ zna ogólne wymagania z edukacji historycznej w klasie drugiej ▪ zna układ podręcznika oraz zeszytu pracy ▪ zna zasady kontroli i oceny swoich osiągnięć	<i>epoki historyczne, starożytność, średniowiecze, czasy nowożytne</i>	
2.	Wielkie odkrycia geograficzne	▪ wyjaśnia przyczyny wielkich odkryć geograficznych ▪ lokalizuje na mapie trasy wielkich odkryć ▪ identyfikuje postacie głównych odkrywców ▪ porównuje zasięg wiedzy Europejczyków o świecie w połowie XV oraz na początku XVI wieku	<i>busola, astrolabium, broń palna, mapy, „korzenie”, Przylądek Dobrej Nadziei, Indianie</i>	▪ Krzysztof Kolumb ▪ Vasco da Gama ▪ Ferdynand Magellan ▪ Amerigo Vespucci
3.	Początki nowożytnej ekspansji kolonialnej	▪ lokalizuje na mapie główne kultury prekolumbijskie ▪ identyfikuje główne osiągnięcia tych kultur ▪ lokalizuje na mapie zasięg europejskiej ekspansji kolonialnej w połowie XVI wieku ▪ wyjaśnia, kim byli konkwistadorzy ▪ ocenia następstwa wielkich odkryć dla Europejczyków i dla mieszkańców innych kontynentów	<i>cywilizacje prekolumbijskie, Majowie, Aztekowie, Inkowie, konkwistadorzy, kolonie, piraci, korsarze, niewolnictwo, handel trójkątny, Stary Świat, Nowy Świat</i>	▪ Hernan Cortes ▪ Francisco Pizarro

4.	Kierunki przemian gospodarczych w nowożytnej Europie	▪ identyfikuje nowe zjawiska w wytwórczości, finansach i handlu ▪ porównuje zasady produkcji w zakładach rzemieślniczych i w manufakturach ▪ określa przyczyny i następstwa rewolucji cen ▪ na wybranych przykładach wyjaśnia dualizm ekonomiczny Europy w XVI wieku	<i>system nakładczy, manufaktury, rewolucja cen, kapitalizm, giełdy towarowe, giełdy pieniężne, weksle, grodzenie, dualizm ekonomiczny</i>	
5.	Renesans i humanizm	▪ określa przesłanki rozwoju nowych idei u schyłku średniowiecza ▪ identyfikuje głównych artystów renesansowych oraz ich dzieła ▪ na wybranych przykładach charakteryzuje renesansowe malarstwo, rzeźbę i architekturę ▪ wskazuje główną różnicę między średniowiecznym i renesansowym obrazem świata i człowieka	<i>renesans, odrodzenie, humanizm, mecenas, arkady, perspektywa, freski</i>	▪ Leonardo da Vinci ▪ Michał Anioł ▪ Rafael Santi
6.	Literatura i nauka w epoce renesansu	▪ wyjaśnia rolę druku w upowszechnianiu nowych idei ▪ identyfikuje wybranych twórców literatury renesansowej ▪ charakteryzuje dokonania Erazma z Rotterdamu ▪ charakteryzuje Mikołaja Kopernika jako człowieka renesansu	<i>druk, czcionka, prekursor, teoria heliocentryczna, teoria geocentryczna</i>	▪ Jan Gutenberg ▪ Francesco Petrarca ▪ Giovanni Boccaccio ▪ Miguel Cervantes ▪ Wiliam Szekspir ▪ Erazm z Rotterdamu ▪ Mikołaj Kopernik
7.	Reformacja w Europie	▪ wyjaśnia przyczyny i okoliczności wystąpienia Marcina Lutra ▪ określa przyczyny szerzenia się reformacji w Europie	<i>Rzesza, odpusty, tezy, protestanci, reformacja, luteranizm, kalwinizm, anglikanizm, Kościół katolicki,</i>	▪ Marcin Luter ▪ Jan Kalwin ▪ Henryk VIII

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie
Nr	Temat			
7. cd.		charakteryzuje podstawowe zasady luteranizmu, kalwinizmu i anglikanizmu	<i>Kościół ewangelicko-augsburski, Kościół ewangelicko-reformowany, celibat, predestynacja, Akt supremacji, purytanie</i>	
8.	Kontrreformacja i reforma katolicka	- posługując się mapą, charakteryzuje podział religijny Europy w drugiej połowie XVI wieku - porównuje (uwzględniając genezę i postanowienia) pokój religijny w Augsburgu oraz edykt nantejski - ocenia zasadę <i>cuius regio, eius religio</i> - charakteryzuje i ocenia zmiany w Kościele katolickim dokonane pod wpływem reformacji	<i>sekularyzacja, pokój religijny, cuius regio, eius religio, hugenoci, edykt nantejski, sobór trydencki, kontrreformacja, indeks ksiąg zakazanych, inkwizycja, jezuici</i>	- Henryk IV Burbon - Ignacy Loyola
9.	Kształtowanie się nowożytnej Europy – lekcja powtórzeniowa	- określa zależności między różnymi zjawiskami kształtującymi podstawy nowożytnej Europy - rozwiązuje wybrane problemy, w sposób operacyjny wykorzystując zdobytą wiedzę - na wybranych przykładach wyjaśnia znaczenie poznawania zjawisk kształtujących nowożytną Europę dla rozumienia współczesnego świata - integruje informacje pochodzące z różnych źródeł	(wybrane terminy, pojęcia i nazwy z powtarzanego działu)	(wybrane postacie z powtarzanego działu)

10.	Sprawdzian pisemny – Kształtowanie się nowożytnej Europy	(Kontrola wiadomości i sprawności intelektualnej uczniów dotycząca działu, który był przedmiotem wcześniejszej lekcji powtórzeniowej z powtarzanego działu)		
11.	Polityka zagraniczna ostatnich Jagiellonów	▪ wyjaśnia okoliczności i postanowienia zjazdu wiedeńskiego ▪ wyjaśnia genezę i bezpośrednie następstwa hołdu pruskiego ▪ wyjaśnia okoliczności podziału Inflant w drugiej połowie XVII ▪ na wybranych przykładach ocenia politykę zagraniczną Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta	<i>Jagiellonowie, Habsburgowie, hołd pruski, Prusy Książęce, Inflanty, Siedmiogród, pokój wieczysty, flota kaperska</i>	▪ Zygmunt Stary ▪ Zygmunt August ▪ Albrecht Hohenzollern
12.	Gospodarka Polski w XVI wieku	▪ określa przesłanki i następstwa gospodarki folwarcznej ▪ charakteryzuje gospodarczą rolę Gdańska w XVI wieku ▪ na wybranych przykładach określa zależności między zjawiskami i społecznymi i gospodarczymi ▪ ocenia miejsce Polski w życiu gospodarczym Europy XVI wieku	<i>folwark, kmiecie, komornicy, zagrodnicy, pańszczyzna, poddaństwo osobiste, poddaństwo sądowe, splaw wiślany, spichlerze, cła</i>	
13.	Kształtowanie się Rzeczypospolitej szlacheckiej	▪ charakteryzuje strukturę stanu szlacheckiego w Polsce ▪ określa podstawy uprzywilejowanej pozycji szlachty polskiej w XVI wieku ▪ charakteryzuje organizację sejmku walnego ▪ wyjaśnia zasady funkcjonowania sejmku walnego ▪ ocenia wybrane przejawy demokracji szlacheckiej	<i>herby, nobilitacja, magnaci, szlachta średnia, szlachta zagrodowa, gołota, sejm walny, izba poselska, sejmiki, demokracja szlachecka, konfederacje, Nihil novi</i>	

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie
Nr	Temat			
14.	Kultura odrodzenia na ziemiach polskich	▪ identyfikuje charakterystyczne zabytki sztuki renesansowej na ziemiach polskich ▪ na przykładzie Zamościa wyjaśnia założenia urbanistyki renesansowej ▪ określa kierunki oddziaływań wzorów renesansowych na ziemiach polskich ▪ przedstawia główne osiągnięcia polskiego piśmiennictwa renesansowego ▪ podaje argumenty uzasadniające tezę, że XVI stulecie było złotym wiekiem kultury polskiej	<i>krużganki, Wawel, kaplica Zygmuntowska, arras, bastiony</i>	▪ Zygmunt Stary ▪ Bona Sforza ▪ Bartolomeo Berrecci ▪ Zygmunt August ▪ Mikołaj Rej ▪ Jan Kochanowski ▪ Andrzej Frycz Modrzewski
15.	Życie religijne w monarchii ostatnich Jagiellonów	▪ określa historyczne uwarunkowania wielokulturowości na ziemiach polskich w XVI wieku ▪ określa zasięg terytorialny i społeczny w Polsce i Wielkim Księstwie Litewskim w XVI wieku ▪ wyjaśnia przesłanie konfederacji warszawskiej ▪ porównuje akt konfederacji warszawskiej oraz pokoju religijnego w Augsburgu ▪ na wybranych przykładach charakteryzuje wkład innowierców do kultury polskiej	<i>tolerancja, luteranizm, kalwinizm, bracia czescy, arianie, innowiercy, ugoda sandomierska, konfederacja warszawska, Akademia Rakowska</i>	▪ Zygmunt August ▪ Stanisław Hozjusz ▪ Jan Łaski
16.	Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów	▪ wyjaśnia przyczyny i następstwa ruchu egzekucyjnego ▪ określa przyczyny zawarcia unii lubelskiej, ▪ wyjaśnia, na czym polegał realny charakter unii	<i>królewszczyny, egzekucja praw, wojsko kwarciane, unia personalna, unia realne, Rzeczpospolita Obojga Narodów</i>	▪ Zygmunt August

		▪ ocenia znaczenie unii dla Polski i dla Litwy		
17.	Początki wolnej elekcji w Rzeczypospolitej	▪ charakteryzuje organizację władzy w państwie w czasie bezkrólewia ▪ wyjaśnia różnice między Artykułami henrykowskimi i <i>pacta conventa</i> ▪ charakteryzuje główne kierunki polityki Stefana Batorego ▪ ocenia wolną elekcję jako element demokracji szlacheckiej	<i>bezkrólewie, konfederacje, interrex, wolna elekcja, Trybunał Koronny, Trybunał Litewski, Akademia Wileńska, piechota wybraniecka</i>	▪ Henryk Walezy ▪ Anna Jagiellonka ▪ Stefan Batory ▪ Jan Zamoyski
18.	Moja miejscowość, moja okolica, mój region w XVI wieku	(Cele zależne od specyfiki dziejów lokalnych i regionalnych)		
19.	Rzeczpospolita „złotego wieku” – lekcja powtórzeniowa	▪ określa zależności między różnymi zjawiskami kształtującymi dzieje Polski i Litwy w XVI wieku ▪ rozwiązuje wybrane problemy, w sposób operacyjny wykorzystując zdobytą wiedzę ▪ na wybranych przykładach analizuje i ocenia tradycję Rzeczypospolitej „złotego wieku” ▪ integruje informacje pochodzące z różnych źródeł	<i>wybrane terminy, pojęcia i nazwy z powtarzanego działu</i>	(wybrane postacie z powtarzanego działu)
20.	Sprawdzian pisemny – Rzeczpospolita „złotego wieku”	(kontrola wiadomości i sprawności intelektualnej uczniów dotycząca działu, który był przedmiotem wcześniejszej lekcji powtórzeniowej z powtarzanego działu)		

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie
Nr	Temat			
21.	Kultura baroku w Europie	▪ rozpoznaje trzy nurty w sztuce barokowej ▪ na wybranych przykładach omawia cechy stylu barokowego w sztukach plastycznych ▪ określa rolę muzyki w kulturze epoki ▪ wyjaśnia, na czym polegała rewolucja naukowa w XVII wieku.	<i>barok, Wersal, pasje, opera, teatr, empiryzm, racjonalizm, luneta, mikroskop, termometr</i>	▪ Rembrandt ▪ Georg Friedrich Handel ▪ Jan Sebastian Bach ▪ Molier ▪ Galileusz ▪ Kartezjusz ▪ Blaise Pascal ▪ Izaak Newton
22.	Życie religijne i kultura baroku w Rzeczypospolitej	▪ wyjaśnia przyczyny i następstwa unii brzeskiej ▪ identyfikuje charakterystyczne zabytki sztuki barokowej na ziemiach polskich ▪ charakteryzuje sarmatyzm jako ideologię oraz jako wzór życia szlachty ▪ określa główne cechy piśmiennictwa epoki baroku	<i>Akademia Wileńska, kolegia, unia brzeska, Kościół greckokatolicki, kalwarie, Wilanów, sarmatyzm, polonizacja, wpływy orientalne, makaronizmy</i>	▪ Zygmunt III Waza ▪ Jan III Sobieski ▪ Piotr Skarga ▪ Jan Chryzostom Pasek
23.	Kształtowanie się nowego układu sił w Europie	▪ posługując się mapą, charakteryzuje sytuację polityczną Europy na przełomie XVI i XVII wieku ▪ wyjaśnia główne przyczyny i następstwa wojny trzydziestoletniej ▪ posługując się mapą, określa zasięg terytorialny państwa rosyjskiego w XVI i XVII wieku	<i>Habsburgowie, Wielka Armada, abordaż, wojna trzydziestoletnia, pokój westfalski, cuius regio, eius religio, Syberia</i>	▪ Karol V ▪ Elżbieta I ▪ Iwan IV
24.	Konflikty Rzeczypospolitej z Rosją i Szwecją w pierwszej połowie XVII wieku	▪ wyjaśnia przyczyny wojen ze Szwecją i Rosją w pierwszej połowie XVII wieku ▪ wyodrębnia główne etapy tych konfliktów	<i>detronizacja, dymitriada, rokosz, Hohenzollernowie, unia personalna, husaria, flota wojenna</i>	▪ Zygmunt III Waza ▪ Władysław IV ▪ Jan Karol Chodkiewicz ▪ Stanisław Żółkiewski ▪ Stanisław Koniecpolski

		▪ posługując się mapą, ocenia bezpośrednie następstwa tych konfliktów ▪ identyfikuje głównych wodzów Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII wieku ▪ wyjaśnia okoliczności zawarcia unii personalnej Prus Książęcych i Brandenburgii		
25.	Powstanie Chmielnickiego i wojna o Ukrainę	▪ charakteryzuje społeczność Kozaków na przełomie XVI i XVII wieku ▪ określa główne konflikty na Ukrainie w pierwszej połowie XVII wieku ▪ charakteryzuje okoliczności wybuchu i przebieg powstania Chmielnickiego ▪ posługując się mapą, ocenia bezpośrednie następstwa powstania Chmielnickiego	<i>Kozacy, rejestr, ataman, unia brzeska, kniaziowie, królewie, ugoda w Perejślawiu, ugoda w Hadziaczu, pokój wieczysty</i>	▪ Władysław IV ▪ Jan Kazimierz ▪ Bohdan Chmielnicki ▪ Jeremi Wiśniowiecki
26.	„Potop” szwedzki	▪ wyjaśnia przyczyny „potopu” ▪ na wybranych przykładach ocenia różne postawy mieszkańców Rzeczypospolitej wobec agresji szwedzkiej ▪ wyodrębnia główne etapy wojny ▪ posługując się mapą, ocenia bezpośrednie następstwa „potopu”	<i>„potop” szwedzki, pospolite ruszenie, Jasna Góra, konfederacja tyszowiecka, wojna szarpana, śluby lwowskie, traktat rozbiorowy, traktaty welawsko-bydgoskie</i>	▪ Jan Kazimierz ▪ Karol Gustaw ▪ Janusz Radziwiłł ▪ Bogusław Radziwiłł ▪ Augustyn Kordecki ▪ Stefan Czarniecki
27.	Konflikty Rzeczypospolitej z Turcją	▪ wyjaśnia przyczyny wojen Rzeczypospolitej z Turcją w XVII wieku ▪ wyodrębnia główne etapy tych konfliktów ▪ analizuje motywy odsieczy wiedeńskiej ▪ ocenia politykę Jana III Sobieskiego	<i>Mołdawia, Wołoszczyzna, sultan, wezyr, haracz, janczarowie, Święta Liga, odsiecz wiedeńska</i>	▪ Zygmunt III Waza ▪ Jan Karol Chodkiewicz ▪ Stanisław Żółkiewski ▪ Michał Korybut Wiśniowiecki ▪ Jan III Sobieski

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie
Nr	Temat			
28.	Kryzys Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII wieku	▪ wyjaśnia przyczyny i przejawy kryzysu społeczno-gospodarczego oraz ustrojowego Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII wieku ▪ ocenia system klienteli ▪ na wybranych przykładach charakteryzuje przejawy nietolerancji wyznaniowej w drugiej połowie XVII wieku	<i>straty demograficzne, jasyr, kryzys ekonomiczny, kryzys ustrojowy, pańszczyzna, system klienteli, patron, klient, liberum veto, rokosz, złota wolność, przedmurze chrześcijaństwa, arianie, procesy o czary</i>	▪ Jan Kazimierz ▪ Jerzy Lubomirski
29.	Kształtowanie się monarchii absolutnej we Francji	▪ wyodrębnia główne etapy przemian politycznych we Francji w XVI i XVII wieku ▪ identyfikuje dwie kategorie szlachty francuskiej w czasach nowożytnych ▪ charakteryzuje monarchię Ludwika XIV ▪ charakteryzuje i ocenia zasady merkantylizmu	<i>Stany Generalne, szlachta rodowa, szlachta „nowa”, intendenci, monarchia absolutna, Tajna Rada, Fronda, Wersal, edykt nantejski, hugenoci, merkantylizm, manufaktury</i>	▪ Henryk IV ▪ kardynał Richelieu ▪ Ludwik XIV ▪ Jean Baptiste, Colbert
30.	Droga do monarchii parlamentarnej w Anglii	▪ określa kierunki zmian gospodarczych i społecznych w Anglii ▪ wyodrębnia główne etapy przemian politycznych w Anglii w XVI i XVII wieku ▪ ocenia politykę Cromwella ▪ wyjaśnia różnice między wigami i torysami	<i>groźdzenie, szlachta rodowa, gentry, monarcha, parlament, Izba Gmin, Izba Lordów, purytanie, republika, Chwalebna Rewolucja, wigowie, torysi, Habeas Corpus Act</i>	▪ Karol I ▪ Oliver Cromwell ▪ Wilhelm Orański

31.	Systemy ustrojowe w nowożytnej Europie	▪ określa główne kierunki przemian ustrojowych w nowożytnej Europie ▪ charakteryzuje suwerenność jako postulowaną cechę nowożytnego państwa ▪ porównuje nowożytną monarchię absolutną i parlamentarną ▪ wyjaśnia specyfikę ustroju Rzeczypospolitej na tle wybranych państw europejskich	<i>monarchia stanowa, monarchia absolutna, monarchia parlamentarna, suwerenność, racja stanu, cenzus majątkowy, premier, ministrowie, umowa społeczna, samodzierżawie, nobilitacja, monarchia mieszana, anarchizacja, oligarchia magnacka</i>	▪ Niccolo Machiavelli ▪ Tomasz Hobbes ▪ John Locke ▪ Iwan IV
32.	Moja miejscowość, moja okolica, mój region w XVII wieku	(cele zależne od specyfiki dziejów lokalnych i regionalnych)		
33.	Rzeczpospolita w Europie XVII wieku – lekcja powtórzeniowa	▪ na wybranych przykładach określa i ocenia miejsce Rzeczypospolitej w Europie XVII wieku ▪ rozwiązuje wybrane problemy, w sposób operacyjny wykorzystując zdobytą wiedzę ▪ na wybranych przykładach wyjaśnia znaczenie tradycji Rzeczypospolitej XVII wieku do rozumienia zjawisk współczesnych ▪ integruje informacje pochodzące z różnych źródeł	(wybrane terminy, pojęcia i nazwy z powtarzanego działu)	(wybrane postacie z powtarzanego działu)
34.	Sprawdzian pisemny – Rzeczpospolita w Europie XVII wieku	(kontrola wiadomości i sprawności intelektualnej uczniów dotycząca działu, który był przedmiotem wcześniejszej lekcji powtórzeniowej z powtarzanego działu)		

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie
Nr	Temat			
35.	Sytuacja międzynarodowa Rzeczypospolitej w czasach saskich	▪ określa przyczyny i charakteryzuje wybrane przejawy ingerencji państw ościennych w sprawy Rzeczypospolitej w czasach saskich ▪ wyjaśnia powiedzenie: jedni do Lasa, drudzy do Sasa ▪ posługując się mapą, ocenia bezpośrednie następstwa wojny północnej ▪ posługując się mapą, ocenia bezpośrednio następstwa utworzenia Królestwa Prus i aneksji Śląska przez Prusy	<i>unia personalna, Wettinowie, wojna północna, konfederacja, detronizacja, sejm niemy, traktaty welawsko-bydgoskie, Królestwo Prus, wojna siedmioletnia</i>	▪ August II Sas ▪ August III Sas ▪ Stanisław Leszczyński ▪ Piotr I ▪ Fryderyk II
36.	Kryzys i nadzieje w czasach saskich	▪ określa przyczyny i charakteryzuje wybrane przejawy kryzysu wewnętrznego Rzeczypospolitej w czasach saskich ▪ porównuje programy Familii oraz republikantów ▪ charakteryzuje przejawy ożywienia w życiu gospodarczym w czasach saskich ▪ charakteryzuje programy reform ustrojowych Stanisława Konarskiego i Stanisława Leszczyńskiego	<i>epidemia, pańszczyzna, oczynszowanie, nietolerancja, innowiercy, dysydenci, wolna elekcja, liberum veto, koterie, Familia, republikanci, manufaktury, pijarzy, Collegium Nobilium, biblioteka publiczna</i>	▪ August II Sas ▪ August III Sas ▪ Stanisław Konarski ▪ Stanisław Leszczyński
37.	Oświecenie jako nowa epoka w kulturze europejskiej	▪ określa filozoficzne podstawy oświecenia ▪ rozpoznaje idee oświecenia w wybranych tekstach kultury ▪ charakteryzuje Monteskiuszowską zasadę trójpodziału władzy oraz zasadę umowy społecznej,	<i>oświecenie, prawa natury, racjonalizm, empiryzm, deizm, ateizm, masoni, tolerancja, władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza, umowa</i>	▪ Immanuel Kant ▪ John Locke ▪ Monteskiusz ▪ Wolter ▪ Jean Jaques Rousseau ▪ Adam Smith ▪ Joseph Haydn

		▪ na wybranych przykładach charakteryzuje sztukę w stylu rokoko i klasycystycznym	<i>społeczna, fizjokratyzm, liberalizm ekonomiczny, rokoko, klasycyzm (neoklasycyzm)</i>	▪ Wolfgang Amadeusz Mozart ▪ Ludwig van Beethoven
38.	Przemiany cywilizacyjne w epoce oświecenia	▪ posługując się wykresami, określa tendencje demograficzne epoki oświecenia ▪ charakteryzuje istotę rewolucji agrarnej XVIII wieku ▪ identyfikuje główne osiągnięcia cywilizacyjne epoki ▪ wymienia przejawy dominującej roli Anglii w rozwoju gospodarczym XVIII wieku	<i>zmiany demograficzne, urbanizacja, płodozmian, manufaktury, nakład, maszyna parowa, handel trójkątny, niewolnictwo</i>	▪ Thomas Malthus ▪ James Watt ▪ James Cook
39.	Reformy w Rosji, Prusach i Austrii w XVIII wieku	▪ określa główne kierunki polityki wewnętrznej Piotra Wielkiego ▪ porównuje reformy oświeceniowe wprowadzone w Prusach, Austrii i Rosji ▪ na wybranym przykładzie charakteryzuje rolę władcy w absolutyzmie oświeconym ▪ wyjaśnia, dlaczego w Rzeczypospolitej nie można było wprowadzić absolutyzmu oświeconego	<i>absolutyzm oświecony, manufaktury, tolerancja religijna, merkantylizm, sekularyzacja, władza centralna</i>	▪ Piotr Wielki ▪ Katarzyna II ▪ Maria Teresa ▪ Józef II ▪ Fryderyk II
40.	Utworzenie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej	▪ wyjaśnia przyczyny i okoliczności wystąpienia kolonistów a Ameryce Północnej przeciw brytyjskiej metropolii ▪ ocenia udział Polaków w walce o niepodległość Stanów Zjednoczonych ▪ charakteryzuje zasady ustrojowe zawarte w Konstytucji Stanów Zjednoczonych ▪ posługując się mapą, określa zasięg terytorialny Stanów Zjednoczonych u schyłku XVIII wieku	<i>purytanie, gubernator, kolonie, opłaty celne, Indianie, niewolnictwo, Kongres Kontynentalny, Deklaracja Niepodległości, konstytucja, państwo federacyjne, prezydent, Kongres, Sąd Najwyższy</i>	▪ Jerzy Waszyngton ▪ Thomas Jefferson ▪ Tadeusz Kościuszko

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie
Nr	Temat			
41.	Geneza i wybuch rewolucji francuskiej	▪ charakteryzuje sytuację we Francji przed 1789 rokiem ▪ wyjaśnia przyczyny i okoliczności wybuchu rewolucji francuskiej ▪ charakteryzuje sytuację we Francji bezpośrednio po wybuchu rewolucji ▪ analizuje Deklarację Praw Człowieka i Obywatela jako dokument wyrażający idee oświecenia	<i>stan trzeci, burżuazja, merkantylizm, monarchia absolutna, Stany Generalne, deputowani, Zgromadzenie Narodowe, Konstytuanta, Bastylia, Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela</i>	▪ Ludwik XIV ▪ Emanuel Sieyes
42.	Przemiany w rewolucyjnej Francji	▪ wyodrębnia etapy przemian ustrojowych w rewolucyjnej Francji ▪ charakteryzuje dyktaturę jakobinów ▪ posługując się mapą, określa międzynarodowe reperkusje rewolucji francuskiej ▪ na wybranych przykładach ocenia, w jakim stopniu rewolucja francuska urzeczywistniała idee oświecenia	<i>Zgromadzenie Narodowe, konstytucja, monarchia konstytucyjna, Marsylianka, jakobini, radykałowie, terror, pobór powszechny, republika, koalicja antyfrancuska, cenzus majątkowy, Dyrektoriat</i>	▪ Ludwik XIV ▪ Maksymilian Robespierre
43.	Od reform do pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej	▪ charakteryzuje okoliczności elekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego ▪ wyjaśnia przyczyny pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej ▪ posługując się mapą, określa zasięg pierwszego rozbioru ▪ ocenia politykę Rosji wobec Rzeczypospolitej w omawianym okresie	<i>sejm konwokacyjny, Familia, konfederacja barska, prawa kardynalne, rozbiór, Rada Nieustająca, rządy królewsko-ambadorskie</i>	▪ Stanisław August Poniatowski ▪ Katarzyna II ▪ Fryderyk II ▪ Tadeusz Rejtan

44.	Przeobrażenia oświeceniowe w Rzeczypospolitej	▪ zestawia pozytywne i negatywne zjawiska w życiu gospodarczym Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII wieku ▪ identyfikuje przejawy życia umysłowego w omawianym okresie ▪ charakteryzuje działalność Komisji Edukacji Narodowej ▪ na wybranych przykładach charakteryzuje sztukę klasycystyczną w Rzeczypospolitej	<i>oczynszowanie, płodozmian, przymus propinacyjny, manufaktury, banki, kanały, obiady czwartkowe, Teatr Narodowy, Szkoła Rycerska, Komisja Edukacji Narodowej, klasycyzm</i>	▪ Stanisław August Poniatowski ▪ Wojciech Bogusławski ▪ Hugo Kołłątaj ▪ Stanisław Staszic ▪ Canaletto ▪ Jan Piotr Norblin
45.	Sejm Wielki i Konstytucja 3 maja	▪ charakteryzuje okoliczności zwołania Sejmu Wielkiego ▪ porównuje program stronnictw politycznych podczas obrad Sejmu Wielkiego ▪ wyjaśnia postanowienia prawa o miastach ▪ ocenia zasady ustrojowe zawarte w Konstytucji 3 maja	<i>konfederacja, Sejm Wielki, stronnictwo patriotyczne, stronnictwo królewskie, stronnictwo hetmańskie, Kuźnica Kołłątajowska, czarna procesja, prawo o miastach, Konstytucja 3 maja, podział władz</i>	▪ Stanisław August Poniatowski ▪ Stanisław Małachowski ▪ Hugo Kołłątaj ▪ Jan Dekert
46.	Targowica i drugi rozbiór Rzeczypospolitej	▪ wyjaśnia motywy ogłoszenia konfederacji targowickiej ▪ charakteryzuje okoliczności ustanowienia orderu Virtuti Militari ▪ posługując się mapą, określa i ocenia zasięg drugiego rozbioru ▪ wyjaśnia, dlaczego Targowica uważana jest za symbol zdrady narodowej	<i>konfederacja targowicka, Virtuti Militari, rozbiór, zdrada narodowa, emigracja polityczna</i>	▪ Stanisław August Poniatowski ▪ Józef Poniatowski ▪ Tadeusz Kościuszko ▪ Katarzyna II ▪ Hugo Kołłątaj
47.	Powstanie kościuszkowskie	▪ wyjaśnia okoliczności wybuchu powstania kościuszkowskiego	<i>powstanie, insurekcja, Naczelnik, dyktator,</i>	▪ Tadeusz Kościuszko ▪ Wojciech Bartos

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie
Nr	Temat			
47. cd.		▪ posługując się mapą, wyodrębnia główne etapy insurekcji ▪ charakteryzuje problem chłopski w powstaniu ▪ wyjaśnia przyczyny klęski powstania	<i>kosynierzy, uniwersał polaniecki, rzeź Pragi</i>	▪ Jan Kiliński ▪ Jan Henryk Dąbrowski ▪ Aleksander Suworow
48.	Trzeci rozbiór i upadek Rzeczypospolitej	▪ wyjaśnia okoliczności trzeciego rozbioru ▪ posługując się mapą, określa zasięg trzeciego rozbioru ▪ ocenia bezpośrednie następstwa trzeciego rozbioru ▪ rozróżnia zewnętrzne i wewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej	<i>konwencja rozbiorowa, abdykacja, kordony graniczne</i>	▪ Stanisław August Poniatowski ▪ Katarzyna II ▪ Fryderyk II
49.	Moja miejscowość, moja okolica, mój region w XVIII wieku	(cele zależne od specyfiki dziejów lokalnych i regionalnych)		
50.	Rzeczpospolita w czasach saskich i stanisławowskich – lekcja powtórzeniowa	▪ określa zależności między różnymi zjawiskami kształtującymi dzieje Rzeczypospolitej w XVIII wieku ▪ rozwiązuje wybrane problemy, w sposób operacyjny wykorzystując zdobytą wiedzę ▪ na wybranych przykładach wyjaśnia znaczenie tradycji Rzeczypospolitej XVIII wieku dla rozumienia zjawisk współczesnych ▪ integruje informacje pochodzące z różnych źródeł	(wybrane terminy, pojęcia i nazwy z powtarzanego działu)	(wybrane postacie z powtarzanego działu)

51.	Tworzenie imperium napoleońskiego	▪ wyodrębnia etapy przejmowania władzy we Francji przez Napoleona Bonaparte ▪ określa główne kierunki polityki wewnętrznej Napoleona ▪ posługując się mapą, określa zasięg hegemonii francuskiej w Europie w 1809 roku ▪ wyjaśnia motywy ogłoszenia blokady kontynentalnej	<i>koalicja antyfrancuska, konsulat, departamenty, konkordat, Kodeks cywilny, plebiscyt, cesarz Francuzów, hegemonia, Związek Reński, blokada kontynentalna</i>	▪ Napoleon Bonaparte ▪ Horacy Nelson ▪ Aleksander I
52.	Legiony Polskie we Włoszech	▪ wyjaśnia okoliczności utworzenia Legionów Polskich ▪ posługując się mapą, określa główne miejsca walk toczonych przez Legiony ▪ wyjaśnia okoliczności Mazurka Dąbrowskiego ▪ ocenia znaczenie Legionów dla Polaków oraz dla Napoleona	<i>emigracja, Legiony Polskie, Mazurek Dąbrowskiego, Legion Naddunajski, Haiti</i>	▪ Jan Henryk Dąbrowski ▪ Napoleon Bonaparte ▪ Józef Wybicki ▪ Tadeusz Kościuszko
53.	Księstwo Warszawskie	▪ wyjaśnia okoliczności utworzenia Księstwa Warszawskiego ▪ wyjaśnia zasady ustrojowe Księstwa ▪ posługując się mapą, określa dwa etapy terytorialnego zasięgu Księstwa oraz kierunki działań wojennych w 1809 roku ▪ ocenia znaczenie Księstwa Warszawskiego ▪ dla Polaków oraz dla Napoleona	<i>Księstwo Warszawskie, wolne miasto, konstytucja, wolność osobista chłopów, departamenty, armia, sumy bajorńskie, Towarzystwo Przyjaciół Nauk</i>	▪ Napoleon Bonaparte ▪ Jan Henryk Dąbrowski ▪ Józef Poniatowski ▪ Stanisław Kostka Potocki
54.	Upadek imperium napoleońskiego	▪ wyjaśnia genezę i okoliczności wojny Napoleona z Rosją ▪ posługując się mapą, określa dwa etapy kampanii rosyjskiej ▪ ocenia zaangażowanie Polaków w wojnę Napoleona z Rosją	<i>blokada kontynentalna, Wielka Armia, pyrrusowe zwycięstwo, koalicja antyfrancuska, bitwa narodów, detronizacja, abdykacja,</i>	▪ Napoleon Bonaparte ▪ Aleksander I ▪ Michał Kutuzow ▪ Józef Poniatowski

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie
Nr	Temat			
54. cd.		▪ wyjaśnia okoliczności upadku Napoleona ▪ na wybranych przykładach ocenia znaczenie czasów napoleońskich dla Europy	<i>kongres wiedeński, kontrybucja</i>	
55.	Od idei oświeceniowych do czasów napoleońskich – lekcja powtórzeniowa	▪ określa zależności między różnymi zjawiskami kształtującymi epokę oświecenia ▪ rozwiązuje wybrane problemy, w sposób operacyjny wykorzystując zdobytą wiedzę ▪ na wybranych przykładach wyjaśnia znaczenie tradycji epoki oświecenia do rozumienia zjawisk współczesnych ▪ integruje informacje pochodzące z różnych źródeł	(wybrane terminy, pojęcia i nazwy z powtarzanego działu)	(wybrane postacie z powtarzanego działu)
56.	Sprawdzian pisemny – od idei oświeceniowych do czasów napoleońskich	(kontrola wiadomości i sprawności intelektualnej uczniów dotycząca działu, który był przedmiotem wcześniejszej lekcji powtórzeniowej z powtarzanego działu)		

Uwagi o realizacji zajęć

W jaki sposób nauczyciel powinien dążyć do osiągnięcia ukazanych powyżej celów? Na to pytanie nie można podać uniwersalnej odpowiedzi. Każda propozycja, wynikająca nawet z praktycznych doświadczeń, będzie miała tylko charakter modelowy.

W tej części poradnika zrezygnowano z podawania klasycznych scenariuszy lekcji. Na przyjęcie takiego rozwiązania wpływ miały dwie okoliczności.

1. W opracowanym przez Lecha Moryksiewicza i Marię Pacholską przewodniku metodycznym do podręcznika *Poznajemy przeszłość. Historia 1* (Toruń 2009) zostały przedstawione scenariusze kilku lekcji. Zawierały one dokładne wskazówki (krok po kroku) prowadzenia zajęć. Mogły w przystępny sposób ukierunkować pracę nawet początkujących nauczycieli. Niniejsze opracowanie z jednej strony jest kontynuacją wspomnianego przewodnika, ale z drugiej strony ma uwzględniać nieco inny zakres doświadczeń nauczycieli pracujących z naszym podręcznikiem.
2. W kanonicznej dla nauczycieli publikacji *Dydaktyka historii* (Warszawa 1994) Czesław Majorek pisał: *[...] właściwie każda lekcja powinna mieć niepowtarzalną budowę, nie może być organizowana według jednego szablonu. Cytowany mistrz dydaktyki naszego przedmiotu zwracał uwagę zwłaszcza na zdolność nauczyciela: do modyfikacji wcześniej przyjętych założeń (w obliczu nieprzewidzianych sytuacji na lekcji)*. Dziś opinia ta chyba jest jeszcze bardziej aktualna.

Poniższe uwagi do poszczególnych tematów mają różny stopień uszczegółowienia. Metaforycznie problem ujmując, można powiedzieć, że są one przykładem otwartych rozwiązań dydaktycznych. Nadanie im spójnej formuły (a raczej formuł) powinno dokonywać się podczas konkretnych zajęć. Do tego celu przydatne okazać się może przypomnienie modelowej struktury lekcji. Struktura ta bywa tworzona w układzie klasycznym (dokładniejszym) albo uproszczonym.

W klasycznym ujęciu powinna ona składać się z sześciu części, metaforycznie nazywanych ogniwami. Są to:

- 1) czynności organizacyjno-porządkowe;
- 2) rekapitulacja wtórna (dotycząca wiadomości z poprzednich lekcji);
- 3) nawiązanie do tematu bieżącej lekcji;
- 4) opracowanie tematu lekcji;
- 5) rekapitulacja pierwotna (dotycząca wiadomości poznanych na bieżącej lekcji);
- 6) zadanie i omówienie pracy domowej.

Natomiast w ujęciu uproszczonym, często stosowanym w praktyce szkolnej, wyróżniane są trzy fazy:

- 1) wstępna (przygotowawcza);
- 2) wykonawcza;
- 3) podsumowująca.

Jak wiemy, dążenie do skrupulatnego uwzględniania wyszczególnionych ogniw nie daje gwarancji na udaną lekcję. W przedstawionym wcześniej rocznym planie pominięte zostały sugestie dotyczące metod nauczania oraz środków dydaktycznych. W odniesieniu do obu kwestii najczęściej warto zachować umiar. W trakcie lekcji bieżącej na opracowanie nowego tematu zwykle nie pozostaje więcej niż 30 minut. Nauczyciel powinien więc pamiętać o efektywnym wykorzystaniu tego czasu, a także podręcznika (zawierającego stosunkowo dużą ilość informacji) oraz zadań proponowanych w zeszycie pracy ucznia.

Z powyższych względów w zaproponowanych uwagach zachowano umiar dotyczący środków dydaktycznych. Tylko selektywnie i przykładowo podane zostały inne środki dydaktyczne niż podręcznik i zeszyt pracy ucznia. Nauczyciel, jeśli zechce i ma odpowiednie wyposażenie, może korzystać z wielu programów komputerowych, filmów edukacyjnych i dokumentalnych. W poniższych uwagach zwrócono uwagę głównie na odwołanie się do wybranych tekstów kultury – zarówno pochodzących z epoki, jak i z czasów późniejszych. Ta druga kategoria może być pomocna do realizacji jednego z wymagań ogólnych zawartych w podstawie programowej: *Uczeń [...] wyjaśnia znaczenie poznawania przeszłości dla rozumienia świata współczesnego*.

Z programu *Poznajemy przeszłość*, w którym m.in. krótko scharakteryzowane zostały najważniejsze metody i techniki nauczania, warto przypomnieć dwie ogólne uwagi:

- 1) nauczanie powinno mieć charakter polimetodyczny (jednak duża liczba metod nie może być automatycznie uważana za walor lekcji);
- 2) podczas lekcji metody nie występują w definicyjnej postaci.

Dlatego z jednej strony należy docenić znaczenie klasycznych metod nauczania (zwłaszcza rozmowy nauczającej i pracy pod kierunkiem), a z drugiej strony warto pamiętać o tym, że typologie metod nie zawsze bywają spójne. Przykładowo, niektórzy dydaktycy utożsamiają symulację z inscenizacją, natomiast inni wskazują na to, że inscenizacja wymaga znacznie większego zakresu prac przygotowawczych (scenariusza, scenografii). Wiele działań mieści się na szerokim pograniczu dramy i gier dydaktycznych. Wskazana rozbieżność potwierdza to, że w praktyce szkolnej istotne jest znalezienie

właściwej strategii nauczania, a nie uleganie subtelnościom terminologicznym. Oprócz metod i technik nauczania, które zostały scharakteryzowane w programie *Poznajemy przeszłość*, do realizacji tematów w klasie drugiej gimnazjum przydatne okazać się mogą:

- referat uczniowski,
- metoda biograficzna,
- WebQuest.

Referat pozornie może wydawać się anachronicznym rozwiązaniem. Jednak warto go stosować, określając precyzyjnie:

- czas trwania wypowiedzi,
- logiczny dobór informacji,
- sposób ich prezentowania (mówienie z korzystaniem z tekstu, a nie odczytywanie zapisanych informacji),
- wymóg rozumienia przez ucznia wszystkich informacji.

W wielu opracowaniach dotyczących edukacji historycznej metoda biograficzna nie jest uwzględniana. Zapewne wynika to z przekonania, iż poznawanie informacji o biografiach wybranych postaci jest tak oczywiste, że nie zasługuje na wyszczególnienie. Jednak warto odwołać się do rozróżnień, które stosuje Krzysztof Kruszewski. Autor ten zalicza uważa, że metoda biograficzna może być nie tylko statycznym opisem, ale może też służyć do rozwiązywania fikcyjnych problemów; w tym drugim przypadku zbliża się do gier dydaktycznych.

Przystępne wyjaśnienie metody WebQuestu zawierają dwie publikacje zamieszczone w zestawie wykorzystanej literatury (str. 56). Są to:

- Chorąży E., Konieczka-Śliwińska D., Roszak S., *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2008, s. 191-197.
- Dyba K., *Możliwości zastosowania metody WebQuest w edukacji regionalnej na przykładzie Projektu InterEol.net*, [w:] *Toruńskie Spotkania Dydaktyczne II. Region w edukacji historycznej*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, Toruń 2007.

1. Na spotkanie z nową epoką – lekcja wprowadzająca

Główną metodą prowadzenia zajęć powinna być rozmowa nauczająca. Uczniowie przypominają, jakich epok historycznych dotyczyły tematy w klasie pierwszej. Następnie, wspólnie z nauczycielem określają całościowy podział dziejów na epoki. W tym celu pomocny będzie schemat *Podział dziejów na epoki*, zamieszczony w pierwszej części podręcznika (str. 10), a teraz przypomniany, np. za pomocą rzutnika multimedialnego.

Uczniowie, w razie potrzeby wspomagani przez nauczyciela, wyjaśniają:

- dlaczego w klasie drugiej zakres chronologiczny materiału nauczania (w porównaniu do klasy pierwszej) jest stosunkowo wąski;
- jakie z tego mogą wynikać następstwa dla wymagań oraz metod prowadzenia zajęć.

Uczniowie zapoznają się z ogólnym układem podręcznika oraz zeszytu pracy. Nauczyciel zwraca uwagę na to, że podręcznik jest tylko narzędziem do poznania i zrozumienia epoki, a nie zbiorem informacji, które muszą być zapamiętane. Uczniowie, w razie potrzeby inspirowani wskazówkami nauczyciela, wskazują na różnorodność źródeł informacji historycznych.

Nauczyciel przypomina stosowane w klasie pierwszej wymagania na poszczególne oceny, ewentualnie wskazuje na modyfikacje tych wymagań.

Nauczyciel proponuje zainteresowanym uczniom podjęcie pracy w grupach, która dotyczyłaby wybranych aspektów historii lokalnej (dziejów miejscowości lub najbliższej okolicy) lub regionalnej w czasach nowożytnych. Optymalne byłoby powołanie co najmniej trzech grup. Każda z nich opracowałaby odrębny zakres chronologiczny: XVI wiek, XVII wiek, XVIII wiek i czasy napoleońskie. Oczywiście, powołanie tych grup oraz ustalenie zadań, które będą realizowane metodą projektu, może nastąpić również później. Jednak ważne jest, aby zamysł ten przedstawić jak najszybciej.

Warto też zwrócić uwagę uczniów portfolio i zachęcić do opracowania wybranych zagadnień za pomocą tej metody. Przy doborze tematów należy uwzględnić zainteresowania młodzieży, np. sprawami militarnymi. Szczególnie jednak warto zwrócić uwagę na zagadnienia kultury, w rozbiciu na renesans, barok oraz klasycyzm. Zagadnienia te – m.in. ze względu na możliwość korelacji z innymi przedmiotami nauczania, a także na odwołania do klasy pierwszej (dziedzictwo antyku) oraz na pozaszkolne spotkania uczniów z różnorodnymi tekstami kultury – mają szczególne znaczenie dydaktyczne.

Jeżeli istnieją ku temu możliwości, to warto zachęcić uczniów do opracowania wskazanych zagadnień (zwłaszcza dotyczących regionalizmu) za pomocą WebQuestu.

2. Wielkie odkrycia geograficzne

Jako podstawowe metody prowadzenia zajęć stosujemy rozmowę nauczającą z wykorzystaniem podręcznika, a także mapy fizycznej świata oraz globusa. Najważniejsze informacje dotyczące wypraw uczniowie zapisują w tabelce, według wzoru podanego w zadaniu 3. Formą rekapitulacji pierwotnej może być opracowanie mapy mentalnej ukazującej przyczyny odkryć.

Podczas zajęć można wykorzystać mapę konturową świata (**załącznik nr 1**, str. 57 przewodnika), na której uczniowie zaznaczają: nazwy oceanów, nazwy kontynentów, trasy wypraw Europejczyków.

3. Początki nowożytnej ekspansji kolonialnej

Po wprowadzającej części lekcji uczniowie zostają podzieleni na sześć grup. Reprezentują one następujące kategorie osób:

- grupa A – mieszkańców państwa Azteków,
- grupa B – mieszkańców państwa Inków,
- grupa C – konkwistadorów hiszpańskich,
- grupa D – kupców europejskich,
- grupa E – misjonarzy europejskich,
- grupa F – plemię murzyńskie mieszkające w zachodniej części Afryki.

Każda grupa, odwołując się do odpowiednich fragmentów podręcznika, opracowuje własną relację dotyczącą następstw wielkich odkryć geograficznych. Relacja ta może być wykonana w formie krótkiej notatki albo plakatu. Podczas zajęć można wykorzystać mapę konturową świata (**załącznik nr 1**, str. 57 przewodnika), na której uczniowie zaznaczają: nazwy oceanów, nazwy kontynentów, posiadłości zdobyte przez Europejczyków oraz kierunki handlu trójkątnego.

4. Kierunki przemian gospodarczych w nowożytnej Europie

Po zapoznaniu się z odpowiednimi fragmentami podręcznika uczniowie zapisują w tabelce najważniejsze ekonomiczne zjawiska epok.

Dziedziny zmian	Przejawy zmian
Technika i organizacja produkcji	
Handel i finanse	

Porównują zasady wytwórczości w zakładzie rzemieślniczym i w manufakturze. Można wprowadzić pracę np. w sześciu grupach (A, B, C, D, E, F). Grupy A, C, E mają zredagować hasło propagujące rzemiosło, a grupy B, D, F – hasło propagujące manufaktury. Wyniki prac są porównane i skomentowane.

Podział na grupy zostaje utrzymany do następnego zadania wykonanego techniką dramy. Każda grupa, odwołując się informacji zapisanych w tabelce, wchodzi w rolę postaci ukazanych na obrazie Massysa (podręcznik str. 21)

W końcowej rekapitulacji uczniowie, uczestnicząc w burzy mózgów, zgłaszają odpowiedzi do problemu: Dlaczego na wschód od Łaby nie rozwinęła się gospodarka towarowo-pieniężna?

5. Renesans i humanizm

Warto rozważyć wykorzystanie jednej z dwóch alternatywnych strategii nauczania:

- a) zainteresowani uczniowie prezentują, zebrane metodą portfolio, materiały dotyczące sztuki renesansowej Italii;
- b) zainteresowani uczniowie, stosując metodę biograficzną, przybliżają sylwetki i dokonania Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi (lub, posługując się techniką dramy, przeprowadzają wywiad z ...).

Warto zwrócić uwagę na to, że przy epokach kulturowych zwykle jest dużym uproszczeniem określanie ścisłych granic czasowych. Można przywołać opinię Johana Huizingi, który napisał, że wspaniała wiosna renesansu wyrosła z jesieni średniowiecza.

W podsumowaniu zajęć stosujemy mapę mentalną.

6. Literatura i nauka w epoce renesansu

Proponuje się zastosowanie strategii nauczania analogicznych do tych, które wystąpiły na poprzedniej lekcji:

- a) zainteresowani uczniowie prezentują zebrane metodą portfolio, materiały dotyczące renesansowej literatury i nauki;
- b) zainteresowani uczniowie, stosując metodę biograficzną, przybliżają sylwetki Jana Gutenberga, Erazma z Rotterdamu, Mikołaja Kopernika (lub, posługując się techniką dramy, przeprowadzają wywiad z ...).

W celu uatrakcyjnienia zajęć można też wprowadzić inscenizację minidyskusji pomiędzy zwolennikami teorii geocentrycznej i heliocentrycznej.

7. Reformacja w Europie

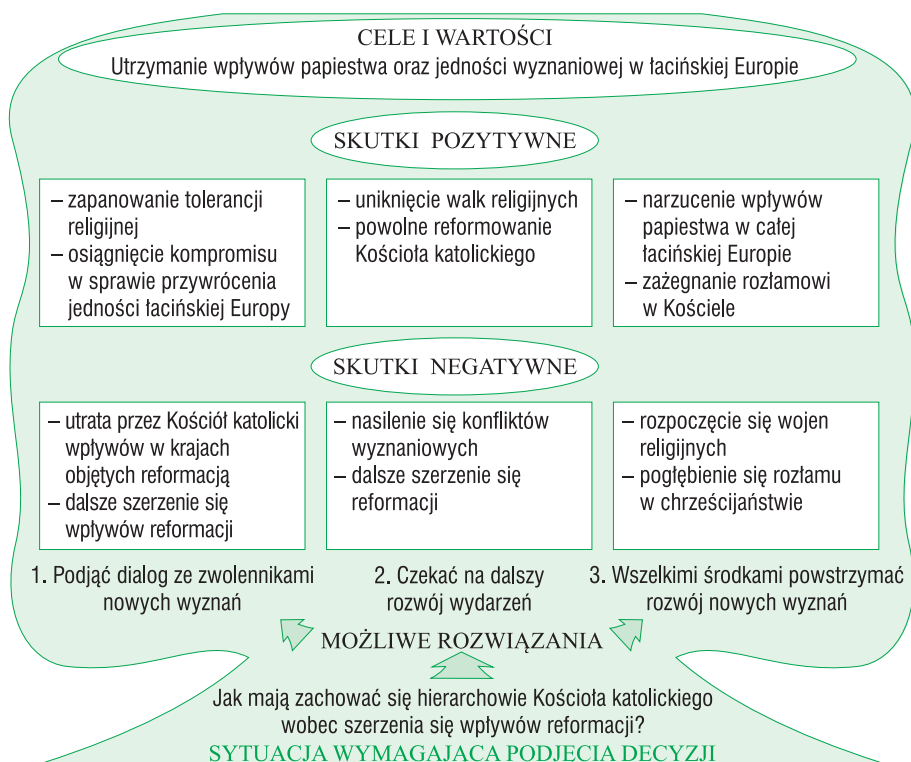
Najważniejsze informacje uczniowie zapisują w tabelce.

Nazwa kierunku reformacji	Inicjator	Przyczyny powstania	Główne założenia
Luteranizm			
Kalwinizm			
Anglikanizm			

Według innej koncepcji można zastosować metodę biograficzną dotyczącą inicjatora wybranego kierunku reformacji (Marcina Lutra, Jana Kalwina, Henryka VIII) lub technikę dramy: wywiad z ...

8. Kontrreformacja i reforma katolicka

Uczniowie (pracując w grupach lub wspólnie pod kierunkiem nauczyciela) wypełniają schemat drzewa decyzyjnego. Hipotetyczne rozwiązania zostały przedstawione poniżej.

Do celów ćwiczeniowych, do określenia zróżnicowania religijnego Europy w XVI wieku warto posłużyć się mapką konturową (**załącznik nr 2**, str. 58).

9. Kształtowanie się nowożytnej Europy – lekcja powtórzeniowa

Uczniowie zostają podzieleni na cztery grupy. Każda z nich opracowuje następujące zagadnienia:

- grupa A – Europa wobec innych kontynentów,
- grupa B – życie gospodarcze Europy,
- grupa C – życie kulturalne Europy,
- grupa D – życie religijne Europy.

Efektem pracy każdej grupy, według koncepcji nauczyciela lub decyzji uczniów, może być:

- krótka notatka,
- plakat,
- kartka z komiksu.

10. Sprawdzian pisemny - kształtowanie się nowożytnej Europy

Warto zastosować zadania testowe albo polecenie wymagające napisania rozprawki.

11. Polityka zagraniczna ostatnich Jagiellonów

Uczniowie, pracując w pięciu grupach, znajdują informacje przydatne do wypełnienia tabelki.

Kierunek polityki zagranicznej	Władca Polski i Litwy	Przyczyny konfliktu	Sposób rozwiązania konfliktu	Ocena sposobu rozwiązania konfliktu
Relacje z Habsburgami				
Relacje z Moskwą				
Problem zakonu krzyżackiego				
Relacje z Turcją				
Problem Inflant				

Podczas omówienia tabelki przydatna będzie mapa ścienna ukazująca Europę w XVI wieku (lub odpowiednia mapka zaprezentowana za pomocą rzutnika multimedialnego).

Odwołując się do obrazu Jana Matejki, warto wprowadzić krótką inscenizację hołdu pruskiego (lub „wejście w rolę” głównych uczestników tej sceny).

12. Gospodarka Polski w XVI wieku

Nauczyciel przywołuje informacje dotyczące zróżnicowania stanu szlacheckiego, które zawarte są w następnym temacie. Uczniowie, podzieleni na sześć grup, utożsamiają się z następującymi osobami:

- grupa A – z kupcem gdańskim,
- grupa B – z rzemieślnikiem w małym mieście,
- grupa C – magnatem posiadającym rozległe dobra ziemskie,
- grupa D – szlachcicem, na którego folwarku pracują chłopci z niewielkiej wioski,
- grupa E – chłopem posiadającym gospodarstwo łanowe,
- grupa F – chłopem-komornikiem.

Grupy uczestniczą w grze dydaktycznej, przygotowując odpowiedzi na pytania:

- 1) Co jest głównym źródłem waszych dochodów?
- 2) Na co przeznaczacie swoje dochody?
- 3) Czy wasze dochody w ostatnich latach znacząco się zmieniły?
- 4) Jaki będzie poziom życia i sposób utrzymania się waszych dzieci?

13. Kształtowanie się Rzeczypospolitej szlacheckiej

Uczniowie przeprowadzają inscenizację obrad sejmu walnego lub sejmiku. Optymalne byłoby przeprowadzenie obu inscenizacji, co jednak wymagałoby odpowiedniego przygotowania zajęć, czuwania nad efektywnym wykorzystaniem czasu, a być może również przeznaczenie na realizację więcej niż jednej godziny lekcyjnej.

Ze względu na spodziewane efekty dydaktyczne jednak warto podjąć te wezwania.

14. Kultura odrodzenia na ziemiach polskich

Zainteresowani uczniowie prezentują, zebrane metodą portfolio, materiały dotyczące kultury renesansowej na ziemiach polskich. Efekt pracy uczniów

może być też bardziej sprecyzowany jako przewodnik po renesansowym Krakowie lub renesansowym Zamościu.

W podsumowaniu zajęć stosujemy mapę mentalną.

15. Życie religijne w monarchii ostatnich Jagiellonów

W pierwszej części zajęć uczniowie, pracując z podręcznikiem i korzystając z dodatkowych informacji nauczyciela (przedstawionych w formie rozmowy nauczającej lub krótkiego wykładu), zapisują odpowiednie informacje do tabelki.

Wyznanie	Zasięg społeczny	Zasięg terytorialny
Katolickie		
Prawosławne		
Luteranizm		
Kalwinizm		
Bracia polscy		

Nauczyciel może zdecydować o uwzględnieniu w tabelce również informacji o Żydach, Ormianach oraz wyznawcach islamu mieszkających w monarchii ostatnich Jagiellonów.

W drugiej części uczniowie, po przeczytaniu odpowiednich fragmentów podręcznika, podejmują dyskusję na temat tolerancji religijnej.

16. Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Po zapoznaniu się ze wstępnymi wyjaśnieniami nauczyciela uczniowie zostają podzieleni na cztery grupy: A, B, C, D.

Zadaniem uczniów będzie analiza unii lubelskiej za pomocą metody SWOT. Proponowane jest zastosowanie jednej z trzech organizacji uczniowskiej pracy:

- 1) grupa A opracowuje mocne strony, grupa B – słabe strony, grupa C – szanse, grupa D – zagrożenia (w rezultacie uzyskujemy jedną, wspólną wersję analizy);
- 2) grupy A i C, niezależnie od siebie, opracowują informacje dotyczące stanu „jak jest?” (mocne strony, słabe strony); grupy B i D niezależnie od siebie, opracowują informacje dotyczące stanu „jak może być?” (szanse, zagrożenia); w rezultacie uzyskujemy dwie wersje analizy;

3) grupy A i C, niezależnie od siebie, opracowują informacje dotyczące „oceny pozytywnej” (mocne strony, szanse); grupy B i D niezależnie od siebie, opracowują informacje dotyczące „oceny negatywnej” (słabe strony, zagrożenia); w rezultacie uzyskujemy dwie wersje analizy.

Przykładowe zapisy analizy SWOT:

Jak jest?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ utworzenie dużego państwa ▪ utrzymanie i rozwinięcie wcześniejszych więzi między Polską i Litwą ▪ zawarcie unii bez przymusu militarnego ▪ zyskanie prestiżu w Europie	▪ zbyt duży obszar do obrony i zarządzania ▪ zróżnicowanie narodowościowe i wyznaniowe mieszkańców państwa ▪ niechęć do unii wielu magnatów litewskich ▪ częściowa rozbieżność interesów Polski i Litwy
Jak będzie?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ sprzyjające warunki do rozwoju gospodarczego, zwłaszcza ożywienia handlu ▪ zróżnicowanie narodowościowe i wyznaniowe czynnikiem sprzyjającym tolerancji ▪ możliwość wzajemnego wzbogacania się kultur ▪ stworzenie wzoru dla innych państw i narodów	▪ trudność w utrzymaniu jedności państwa ▪ uwikłanie się Polski w konflikty z Moskwą i Tatarami ▪ osłabienie więzi Polski z cywilizacją zachodnią

W podsumowaniu zajęć uczniowie, uczestnicząc w burzy mózgów, zgłaszają odpowiedzi do problemu z historii alternatywnej: Jak potoczyłyby się losy Polski i Litwy, gdyby nie doszło do podpisania unii lubelskiej?

17. Początki wolnej elekcji w Rzeczypospolitej

Osią zajęć mogą być dwa alternatywne rozwiązania:

- analiza SWOT,
- inscenizacja wolnej elekcji.

Przykładowe zapisy analizy SWOT:

Jak jest?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ demokratyczny (jak na ówczesne warunki) wybór monarchy ▪ poczucie odpowiedzialności szlachty za losy państwa ▪ ustalenie trwałych zasad organizacji państwa w czasie bezkrólewia, przebiegu elekcji oraz zaprzysiężenia monarchy	▪ brak ciągłości władzy państwowej ▪ brak własnej dynastii umacniającej tradycję państwa ▪ ograniczenie prawa wyboru monarchy tylko do szlachty ▪ niejednakowe możliwości uczestniczenia w elekcji całej szlachty (ze względu na rozległość obszaru państwa) ▪ odmienność ustroju Rzeczypospolitej od innych państw europejskich
Jak będzie?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ możliwość wyboru najlepszego kandydata ▪ uzyskiwanie nowych korzyści dla państwa stwarzanych przez <i>pacta conventa</i>	▪ kierowanie się przez szlachtę korzyściami tylko dla własnego stanu ▪ groźba konfliktów wśród szlachty podczas bezkrólewia oraz elekcji ▪ groźba wykorzystania bezkrólewia oraz elekcji przez inne państwa ▪ nieliczenie się przez wybranego monarchę z interesami Rzeczypospolitej

Do przeprowadzenia inscenizacji warto wykorzystać fragmenty publicystyki z czasów pierwszego bezkrólewia: *Kompetytorów do korony polskiej commoda*. Zamieszczone są one w publikacji: *Wiek XVI-XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, opracowali M. Sobańska-Bondaruk i S.B. Lenard, Warszawa 1997, s. 106-107.

18. Moja miejscowość, moja okolica, mój region w XVI wieku

Sposób przeprowadzenia lekcji zależy od specyfiki dziejów lokalnych i regionalnych.

19. Rzeczpospolita „złotego wieku” - lekcja powtórzeniowa

Warto zorganizować dyskusję na jeden z dwóch tematów:

- Czy monarchia ostatnich Jagiellonów była mocarstwem w nowożytnej Europie?
- Blaski i cienie „złotego wieku”.

Wprowadzeniem do dyskusji może być burza mózgów. Można też jako inspirację wykorzystać wybrane teksty źródłowe, np. fragmenty *Odprawy posłów greckich* Jana Kochanowskiego.

20. Sprawdzian pisemny – Rzeczpospolita „złotego wieku”

Uczniowie rozwiązują test albo piszą rozprawkę.

21. Kultura baroku w Europie

Warto rozważyć wykorzystanie jednej z dwóch alternatywnych strategii nauczania:

- a) zainteresowani uczniowie prezentują, zebrane metodą portfolio, materiały dotyczące wybranych dziedzin kultury baroku;
- b) zainteresowani uczniowie, stosując metodę biograficzną, przybliżają sylwetkę i dokonania Galileusza (lub, posługując się techniką dramy, przeprowadzają wywiad z ...).

Do zapisu informacji faktograficznych przydatna można być tabelka.

Dziedzina kultury	Wybitni twórcy	Przykłady osiągnięć

22. Życie religijne i kultura baroku w Rzeczypospolitej

Nauczyciel wyjaśnia informacje dotyczące unii brzeskiej oraz sarmatyzmu, stosując rozmowę nauczającą i elementy wykładu. Jako tło do wyjaśnianych zagadnień można wykorzystać pieśń myśliwską z XVII wieku *Pojedziemy na łów*.

Zainteresowani uczniowie prezentują, zebrane metodą portfolio, materiały dotyczące sztuki baroku w Rzeczypospolitej. Efekt pracy uczniów może być też bardziej sprecyzowany jako przewodnik po barokowej Warszawie.

23. Kształtowanie się nowego układu sił w Europie

Zasadnicze wiadomości mogą być przedstawione za pomocą:

- a) referatów, które przedstawiają uczniowie zainteresowani tematyką militarną (jednym ze źródeł informacji dla nich mogą być, wydawane przez „Rzeczpospolitą”, zeszyty z cyklu *Batalie i wodzowie wszech czasów* oraz *Bitwy świata*);
- b) rozmowy nauczającej i pracy pod kierunkiem.

Celowe będzie wykorzystanie map ściennych ukazujących Europę w XVI i XVII wieku (lub odpowiednich mapek zaprezentowanych za pomocą rzutnika multimedialnego).

24. Konflikty Rzeczypospolitej z Rosją i Szwecją w pierwszej połowie XVII wieku

Lekcja może być zrealizowana za pomocą tych samych metod, które były zaproponowane przy wcześniejszym temacie. Innym rozwiązaniem może być symulacja posiedzenia senatu obradującego w sprawie podjęcia wojny ze Szwecją i Rosją. Jako ilustracyjną i emocjonalną podbudowę lekcji można wykorzystać pieśń *Idzie żołnierz borem, lasem*.

Główne informacje faktograficzne uczniowie zapisują w tabelce (zeszyt pracy ucznia, str. 40, zad. 3).

25. Powstanie Chmielnickiego i wojna o Ukrainę

Temat zrealizowany jest za pomocą rozmowy nauczającej oraz pracy uczniów z podręcznikiem. Jako element ilustracyjny można wykorzystać fragment filmu *Ogniem i mieczem* (reż. Jerzy Hoffman). Uczniowie, np. uczestnicząc w burzy mózgów, zastanawiają się nad problemem: Czy i w jaki sposób można było uniknąć podziału Ukrainy?

Warto też wprowadzić krótką inscenizację narady kozackiej w Perejesławiu, wykorzystując fragmenty tekstów źródłowych zamieszczonych w podręczniku (w razie potrzeby można posłużyć się dłuższymi fragmentami tych tekstów, które pochodzą z cytowanej pracy A. Serczyka, *Historia Ukrainy*).

26. „Potop” szwedzki

Osią zajęć może być metaplan. Jego przykładowy zapis podany został poniżej.

Problem	
Dlaczego doszło do „potopu” szwedzkiego?	
Jak było?	Jak być powinno?
▪ Szwedzi rozpoczęli wojnę z Rzeczpospolitą. ▪ Niektórzy magnaci byli wrogo nastawieni wobec Jana Kazimierza. ▪ Pojawiła się groźba rozpadu unii lubelskiej. ▪ Szwedzi zawarli porozumienie dotyczące rozbioru Rzeczypospolitej, elektor brandenburski przeszedł na stronę Szwedów. ▪ Szwedzi opanowali znaczną część Rzeczypospolitej, dopuszczając się licznych grabieży.	▪ Szwedzi nie rozpoczynają wojny z Rzeczpospolitą. ▪ W przypadku podjęcia agresji zostają powstrzymani. ▪ Elektor brandenburski wypełni swoje obowiązki lennika Rzeczypospolitej.
Dlaczego nie było tak, jak być powinno?	
▪ Szwedzi dążyli do opanowania południowych wybrzeży Bałtyku, jako pretekst wykorzystując pretensje Jana Kazimierza do korony szwedzkiej. ▪ Rzeczpospolita była zaangażowana w walki z Kozakami i Rosją. ▪ Pospolite ruszenie nie podjęło walki z najeźdźcami.	
Wnioski	
▪ Należało wzmocnić władzę centralną, ograniczyć rolę szlachty w państwie, rozbudować wojsko zawodowe i utworzyć flotę wojenną. ▪ Rzeczpospolita powinna, uprzedzając działania Szwedów, zawrzeć wcześniej sojusz z Danią. ▪ Jan Kazimierz powinien zrezygnować z pretensji do korony szwedzkiej.	

Można też zastosować metodę biograficzną dotyczącą działalności Stefana Czarnieckiego (lub technikę dramy – wywiad z ...)

Jako element ilustracyjny można wykorzystać fragmenty filmu *Potop* (reż. Jerzy Hoffman), np. sceny kapitulacji pospolitego ruszenia i obrony Jasnej Góry.

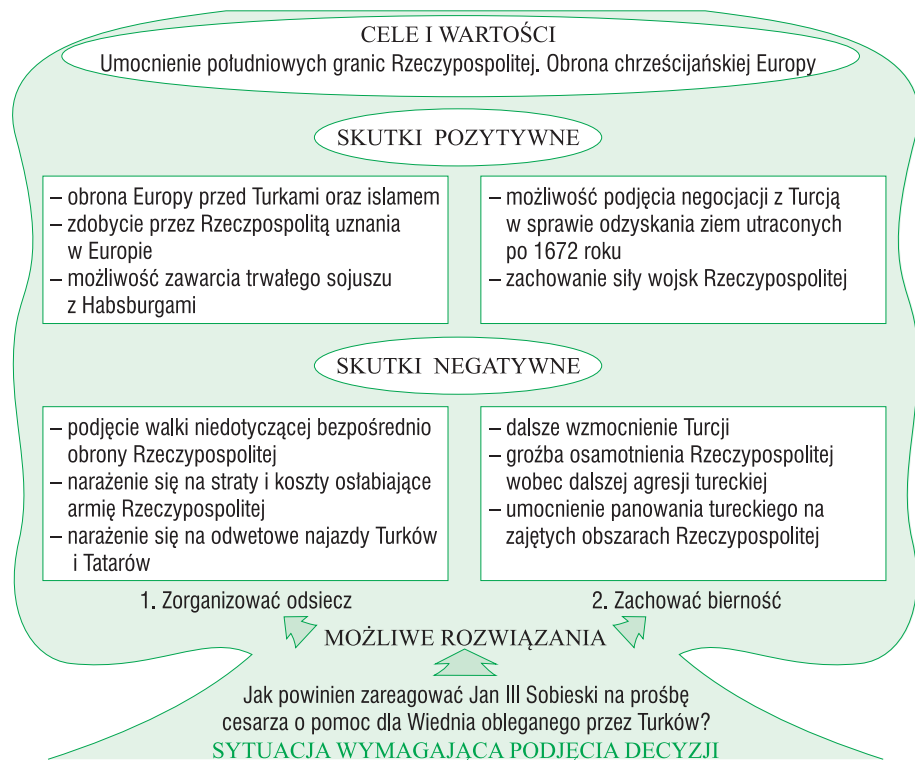
27. Konflikty z Turcją

Po wyjaśnieniu (np. za pomocą rozmowy nauczającej) okoliczności konfliktów Rzeczypospolitej z Turcją w czasach panowania Zygmunta III w dalszej części zajęć można zastosować:

- a) metodę biograficzną, przybliżającą sylwetkę i dokonania Jana III Sobieskiego (lub, posługując się techniką dramy, przeprowadzając wywiad z ...);
b) drzewo decyzyjne do refleksji nad motywami zorganizowania odsieczy wiedeńskiej.

Jako element ilustracyjny warto wykorzystać fragment filmu *Pan Wołodyjowski* (reż. Jerzy Hoffman).

Przykładowy zapis informacji do drzewa decyzyjnego podany został poniżej.

28. Kryzys Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII wieku

Uczniowie są podzieleni na sześć grupy (A, B, C, D, E, F). Każda z nich opracowuje stanowisko różnych podmiotów dotyczące sytuacji wewnętrznej Rzeczypospolitej w omawianym okresie.

- grupa A – stanowisko króla,
- grupa B – stanowisko magnatów,
- grupa C – stanowisko uboższej szlachty,

- grupa D – stanowisko mieszczan,
- grupa E – stanowisko chłopów,
- grupa F – stanowisko duchowieństwa.

29. Kształtowanie się monarchii absolutnej we Francji

Najważniejsze zagadnienia są wyjaśnione za pomocą rozmowy nauczającej oraz pracy uczniów z podręcznikiem. Do zilustrowania czasów kardynała Richelieu można wykorzystać fragment filmu *Trzej muszkietierowie* (reż. Stephan Herek).

Następnie, dokonując analizy SWOT, uczniowie oceniają politykę merkantylizmu. Przykładowy zapis tej pracy został przedstawiony poniżej.

Jak jest?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ uzyskiwanie przez państwo wysokich dochodów ▪ samodzielność gospodarcza państwa ▪ wzrost zamożności i poprawa warunków życia znacznej części mieszkańców państwa	▪ nadmierna rola państwa ▪ ograniczenie inicjatywy ludności ▪ brak towarów zagranicznych ▪ ograniczona konkurencja gospodarcza
Jak będzie?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ rozwój cywilizacyjny ▪ poczucie bezpieczeństwa mieszkańców państwa	▪ groźba konfliktów z innymi państwami ▪ groźba konfliktów społecznych ▪ możliwość narzucania wysokich cen na towary

30. Droga do monarchii parlamentarnej w Anglii

Najważniejsze zagadnienia są wyjaśnione za pomocą rozmowy nauczającej oraz pracy uczniów z podręcznikiem. Do zilustrowania pierwszej części tematu można wykorzystać fragment filmu *Cromwell* (reż. Ken Hughes).

Następnie uczniowie, podzieleni na sześć grup (A, B, C, D, E, F) wykonują plakaty, ukazujące:

- program torysów (grupy A, C, E),
- program wigów (grupy B, C, D, E).

31. Systemy ustrojowe w nowożytnej Europie

W pierwszej części zajęć warto przeprowadzić krótką dyskusję dotyczącą jednego z dwóch problemów:

- Czy Rzeczpospolita w drugiej połowie XVII wieku była państwem suwerennym?
- Na czym polegała racja stanu Rzeczypospolitej w XVII wieku? (w tym przypadku można zastosować burzę mózgów).

Następnie uczniowie, pracując wspólnie lub podzieleni na grupy, zapisują do tabelki informacje, które dotyczą systemów ustrojowych w końcu XVII wieku.

Państwo	Rola monarchy	Uprawnienia reprezentacji stanowych	Prawa i obowiązki mieszkańców
Anglia			
Francja			
Rzeczpospolita			

32. Moja miejscowość, moja okolica, mój region w XVII wieku

Sposób przeprowadzenia lekcji zależy od specyfiki dziejów lokalnych i regionalnych.

Należy uwzględnić zabytki barokowe.

33. Rzeczpospolita w Europie XVII wieku – lekcja powtórzeniowa

Warto zorganizować dyskusję na jeden z dwóch tematów:

- Rzeczpospolita XVII wieku między Zachodem i Wschodem.
- Czy powinniśmy odwoływać się do tradycji Rzeczypospolitej XVII wieku? Dlaczego?
- Wprowadzenie oraz ilustracyjną podbudowę do dyskusji mogą stanowić:
- Fragmenty poezji barokowej (np. *Psalmidia polska* Wespazjana Kochowskiego);
- Wybrane utwory Jacka Kaczmarskiego z cyklu *Sarmacja*.

34. Sprawdzian pisemny – Rzeczpospolita w Europie XVII wieku

Uczniowie rozwiązują test albo piszą rozprawkę.

35. Sytuacja międzynarodowa Rzeczypospolitej w czasach saskich

Najważniejsze zagadnienia są wyjaśnione za pomocą rozmowy nauczającej oraz pracy uczniów z podręcznikiem. Potrzebne będą odwołania do wcześniejszych zagadnień, poczynając od hołdu pruskiego oraz podziału Inflant.

36. Kryzys i nadzieje w czasach saskich

Warto zastosować metodę biograficzną, przybliżającą sylwetkę i dokonania Stanisława Konarskiego. Można też wykorzystać fragmenty mowy *O uszczęśliwieniu własnej ojczyzny*, napisanej przez Konarskiego, a wygłoszonej publicznie w 1757 roku przez wychowanków *Collegium Nobilium*. Fragmenty tego tekstu, wraz z sugestiami dydaktycznymi, które mogą być inspiracją dla nauczycieli gimnazjum, zamieszczone zostały w „Wiadomościach Historycznych” 2009, nr 2 (S. Zając, *Tradycje polskiej myśli państwowej*, wkładka „Obywatel–Parlament–Konstytucja”, str. 1).

37. Oświecenie jako nowa epoka w kulturze europejskiej

Zagadnienia te można zrealizować, podobnie jak tematy dotyczące wcześniejszych epok nowożytnej kultury, wykorzystując materiały zebrane przez uczniów metodą portfolio.

Innym rozwiązaniem będzie przeprowadzenie inscenizacji spotkania (dyskusji) w oświeceniowym salonie. Uczestnikami dyskusji mogą być:

- anonimowe postacie z epoki,
- albo, co będzie wymagać więcej przygotowań, główni myśliciele oświecenia.

Warto wykorzystać utwory muzyczne z epoki albo fragment filmu *Amadeusz* (reż. Miloš Forman).

38. Przemiany cywilizacyjne w epoce oświecenia

Podobnie jak w poprzedniej lekcji, można wykorzystać materiały zebrane przez uczniów metodą portfolio. Innym rozwiązaniem może być praca uczniów z podręcznikiem i wspólne sporządzenie mapy mentalnej. W zakończeniu zajęć uczniowie, pracując w grupach, ustalają ranking trzech najważniejszych osiągnięć cywilizacyjnych oświecenia. To, które uznają za najważniejsze, prezentują w formie plakatu.

39. Reformy w Rosji, Prusach i Austrii w XVIII wieku

Najważniejsze informacje dotyczące przeobrażeń w trzech państwach uczniowie zapisują do tabelki. Indywidualnie lub w grupach, rozwiązując zadanie 2, str. 64 w zeszycie pracy ucznia.

Oceniają model absolutyzmu oświeconego, stosując analizę SWOT.

Jak jest?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ wzmocnienie państwa ▪ zapewnienie bezpieczeństwa poddanym ▪ zagwarantowanie tolerancji religijnej ▪ poprawa warunków życia wielu mieszkańców państwa	▪ skupienie władzy państwowej w ręku monarchy ▪ nierespektowanie przez monarchę tradycyjnych wartości ▪ wysokie koszty utrzymania władzy państwowej
Jak będzie?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ możliwość zyskania przez poddanych wpływu na decyzje państwowe ▪ możliwości awansu dla ludzi z niższych stanów	▪ nadmierne umocnienie władzy monarchy ▪ groźba objęcia władzy przez monarchę niezainteresowanego dobrem państwa

40. Utworzenie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej

Najważniejsze zagadnienia są wyjaśnione za pomocą rozmowy nauczającej oraz pracy uczniów z podręcznikiem. Innym rozwiązaniem może być referat uczniowski oraz metoda biograficzna dotycząca działalności Jerzego Waszyngtona.

Uczestnicząc w burzy mózgów, uczniowie odnoszą się do problemu:

- Dlaczego mieszkańcom kolonii angielskich w Ameryce udało się wywalczyć niepodległość?

41. Geneza i wybuch rewolucji francuskiej

Nauczyciel, za pomocą rozmowy nauczającej i elementów wykładu, wyjaśnia genezę i okoliczności wybuchu rewolucji. Odwołuje się do tekstu Emanuela Sieyesa *Czym jest stan trzeci?* (zeszyt pracy ucznia, str. 68-69).

Uczniowie, podzieleni na grupy, wykonują plakat lub posługując się wybraną techniką dramy, przedstawianą postulaty zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela.

Pod koniec zajęć uczniowie zapisują przyczyny wybuchu oraz bezpośrednie następstwa rewolucji francuskiej, tworząc mapę mentalną.

42. Przemiany w rewolucyjnej Francji

Główne zagadnienia tematu uczniowie poznają dzięki pracy z podręcznikiem. Jako elementy wzbogacające lekcję można wprowadzić melodię Marsylianki (lub fragment jej testu, dostępny m.in. w publikacji *Wiek XVI-XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997) oraz fragment filmu fabularnego *Sprawa Dantona* (reż. Andrzej Wajda).

Innym rozwiązaniem byłoby wykorzystanie filmu edukacyjnego *Wielka Rewolucja Francuska* (seria *Dzieje cywilizacji*, PWN).

W końcowej części zajęć uczniowie rozwiązują zadanie 3 na str. 71 w zeszycie pracy ucznia (zadanie to można zmodyfikować i przeprowadzić analizę SWOT).

43. Od reform do pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej

Główne zagadnienia tematu uczniowie poznają dzięki rozmowie nauczającej oraz pracy z podręcznikiem. Jako elementy wzbogacające lekcję można wykorzystać reprodukcję obrazu Jana Matejki *Rejtan* oraz utwór Jacka Kaczmarskiego *Rejtan, czyli raport ambasadora*.

Uczniowie określają: Co było główną przyczyną rozbioru? W tym celu można wykorzystać burzę mózgów.

44. Przeobrażenia oświeceniowe w Rzeczypospolitej

W pierwszej części zajęć nauczyciel krótko wyjaśnia kierunki zmian gospodarczych. W drugiej części zainteresowani uczniowie prezentują, zebrane metodą portfolio, materiały dotyczące kultury oświecenia na ziemiach polskich.

Jako elementy wzbogacające lekcję można wykorzystać dwie pieśni z epyki ukazujące różne wymiary życia ówczesnych:

- *Hymn do miłości Ojczyzny* (tekst Ignacego Krasickiego),
- *Kurdesz* (tekst Franciszka Bohomolca).

45. Sejm Wielki i Konstytucja 3 maja

Zasadniczą część lekcji stanowi inscenizacja obrad Sejmu Wielkiego. Metoda ta wymagać będzie odpowiednich przygotowań; szczególnie ważny

jest dobór osoby, która będzie odgrywała rolę marszałka Stanisława Małachowskiego. Wprowadzeniem do inscenizacji może być wykonanie zadania 1 (zeszyt pracy ucznia, str. 76). Jeżeli nauczyciel zdecyduje się na opracowanie rozbudowanego scenariusza, to powinien wykorzystać informacje zawarte w wybranych opracowaniach historycznych (np. Kądziela Ł., *Narodziny Konstytucji 3 maja*, Warszawa 1991).

46. Targowica i drugi rozbiór Rzeczypospolitej

Uczniowie opracowują metaplan. Oprócz zapoznania się z informacjami zawartymi w podręczniku przydatne może być wykonanie zadania 2 (zeszyt pracy ucznia, str. 78-79). Następnie uczniowie – posługując się mapą – analizują zasięg drugiego rozbioru Rzeczypospolitej.

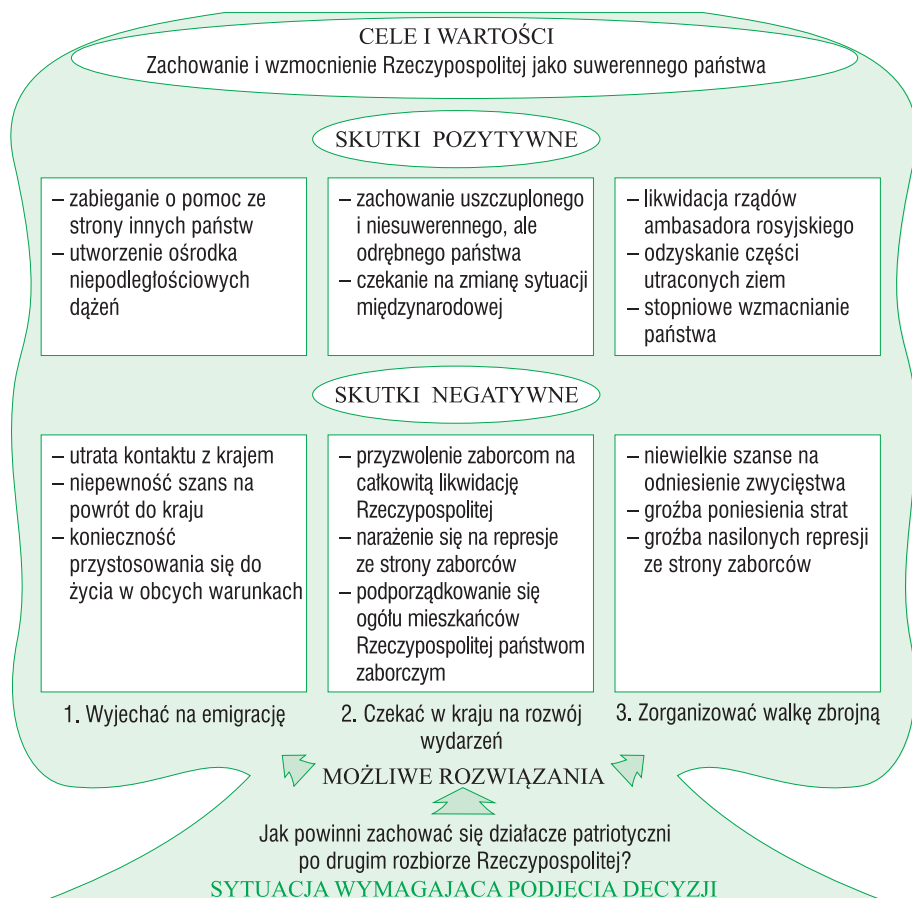
Przykładowy zapis mataplanu.

Problem	
Dlaczego doszło do kolejnego rozbioru Rzeczypospolitej oraz załamania reform państwa?	
Jak było?	Jak być powinno?
▪ Grupa konserwatywnych magnatów ogłosiła zawiązanie konfederacji targowickiej. ▪ Targowiczanie wezwali Katarzynę II do interwencji zbrojnej. ▪ Armia rosyjska pokonała wojska Rzeczypospolitej. ▪ Rosja i Prusy dokonały kolejnego rozbioru Rzeczypospolitej. ▪ Przywrócone zostały prawa kardynalne. ▪ Wielu patriotycznych działaczy udało się na emigrację.	▪ Realizowane są postanowienia Konstytucji 3 maja, wzmacniające i unowocześniające państwo. ▪ Zmiany te są popierane przez wszystkie stany. ▪ W przypadku agresji z zewnątrz mieszkańcy Rzeczypospolitej solidarnie bronią kraju.
Dlaczego nie było tak, jak być powinno?	
▪ Część szlachty nie mogła pogodzić się z utratą przywilejów. ▪ Rosja i Prusy nie chciały dopuścić do wzmocnienia Rzeczypospolitej. ▪ Rzeczypospolita nie miała sojuszników.	
Wnioski	
▪ Udaremnione zostały próby wzmocnienia Rzeczypospolitej. ▪ Pojawiła się groźba upadku Rzeczypospolitej. ▪ Targowica stała się symbolem zdrady narodowej.	

47. Powstanie kościuszkowskie

W pierwszej części zajęć uczniowie, korzystając z ewentualnych wskazówek nauczyciela, zapisują informacje do drzewa decyzyjnego.

Przykładowy zapis został ukazany poniżej.

W drugiej części zajęć warto uwzględnić wybrane teksty kultury, zwłaszcza ikonografię (np. fragmenty *Panoramy Racławickiej*) dotyczącą przebiegu insurekcji.

48. Trzeci rozbiór i upadek Rzeczypospolitej

Nauczyciel krótko wyjaśnia okoliczności trzeciego rozbioru Rzeczypospolitej oraz abdykacji Stanisława Augusta. W tej części zajęć warto wykorzystać utwór Jacka Kaczmarskiego *Krajobraz po bitwie*.

Uczniowie na podstawie mapki analizują zasięg trzeciego rozbioru. Następnie, posługując się wykresami (**załącznik nr 3**, str. 59) określają straty

terytorialne i ludnościowe poniesione przez Rzeczpospolitą w następstwie trzech kolejnych rozbiorów.

Następnym etapem lekcji jest burza mózgów dotycząca problemu: Dlaczego doszło do upadku Rzeczypospolitej?

Zgłoszone sugestie mogą stanowić wprowadzenie do krótkiej dyskusji lub do pracy domowej dla zainteresowanych uczniów.

49. Moja miejscowość, moja okolica, mój region w XVIII wieku

Sposób przeprowadzenia lekcji zależy od specyfiki dziejów lokalnych i regionalnych. Należy uwzględnić zabytki klasycystyczne.

50. Rzeczpospolita w czasach saskich i stanisławowskich – lekcja powtórzeniowa

Wprowadzeniem do lekcji może być fragment koncertu Jankiela z *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza albo odtworzenie wybranej sceny z *Powrotu posła* Juliana Ursyna Niemcewicza.

Jako zasadnicza część zajęć proponowana jest gra dydaktyczna: Sąd nad Stanisławem Augustem. Należy wykorzystać przytoczony w podręczniku (str. 230) fragment pracy Andrzeja Zahorskiego *Spór o Stanisława Augusta*, ewentualnie uwzględnić też inne cytaty z tej publikacji (albo z prac innych historyków, np. Emanuela Roztworowskiego).

W przedstawionych argumentach warto odwołać się też do czasów saskich, aby uzyskać szerszą perspektywę oceny monarchii.

51. Tworzenie imperium napoleońskiego

Zasadnicze wiadomości mogą być wyjaśnione za pomocą:

- a) referatów, które przedstawią uczniowie zainteresowani tematyką militarną,
- b) rozmowy nauczającej i pracy pod kierunkiem nauczyciela.

52. Legiony Polskie we Włoszech

Nauczyciel krótko wyjaśnia okoliczności utworzenia Legionów. Uczniowie przypominają, skąd pochodzi nazwa legiony.

Uczniowie, pracując w grupach (A, B, C, D), dokonują analizy SWOT. Można zastosować jedną z trzech organizacji uczniowskiej pracy:

- grupa A opracowuje mocne strony, grupa B – słabe strony, grupa C – szanse, grupa D – zagrożenia; w rezultacie uzyskujemy jedną, wspólną wersję analizy;

- grupy A i C , niezależnie od siebie, opracowują informacje dotyczące stanu „jak jest?” (mocne strony, słabe strony); grupy B i D niezależnie od siebie, opracowują informacje dotyczące stanu „jak może być?” (szanse, zagrożenia); w rezultacie uzyskujemy dwie wersje analizy;
 - grupy A i C , niezależnie od siebie, opracowują informacje dotyczące „oceny pozytywnej” (mocne strony, szanse); grupy B i D niezależnie od siebie, opracowują informacje dotyczące „oceny negatywnej” (słabe strony, zagrożenia); w rezultacie uzyskujemy dwie wersje analizy.
- Poniżej ukazane zostały przykładowe zapisy.

Jak jest?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ Legiony są pierwszym wojskiem polskim po upadku Rzeczypospolitej. ▪ Walczą u boku najsilniejszego państwa w Europie. ▪ Udział w Legionach jeńców i dezertków z armii austriackiej osłabia wojska zaborcy. ▪ Legiony stanowią szkołę demokracji.	▪ Legiony są podporządkowane polityce Napoleona. ▪ Walczą nie tylko z zaborcami. ▪ Narażone są na straty.
Jak będzie?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ Legiony przyczynią się do umacniania polskich dążeń niepodległościowych. ▪ Dzięki poparciu Napoleona przywrócona będzie niepodległość Polski. ▪ Legioniści staną się zaczątkiem niezależnej armii polskiej.	▪ Napoleon nie spełni nadziei Polaków. ▪ Państwa zaborcze zaczną prowadzić coraz bardziej antypolską politykę. ▪ Narody, z którymi walczą Legiony, będą wrogo nastawieni do Polaków. ▪ Straty ponoszone przez legionistów przyczynią się do osłabienia narodu polskiego.

Zajęcia warto wzbogacić o zaprezentowanie *Mazurka Dąbrowskiego*, pamiętając o tym, aby uczniowie zachowali właściwą postawę,

53. Księstwo Warszawskie

Temat można zrealizować w podobny sposób jak poprzedni. Oba tematy stanowią bowiem dwie części tego samego problemu. Jest on tradycyjnie

formułowany jest jako: sprawa polska w czasach napoleońskich. Natomiast, w książce napisanej przez Andrzeja Nieuważnego (którą warto polecić zainteresowanym uczniom) lapidarnie i z kulturowym podtekstem został zatytułowany: *My z Napoleonem*. Jeżeli byłaby ku temu sposobność, to warto oba tematy (52 i 53) zrealizować na raz, na dwóch zblokowanych godzinach lekcyjnych.

Konsekwentnie stosujemy analizę SWOT, w której mogą znaleźć się zapisy zbliżone do poniższych.

Jak jest?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ Przywrócone zostało państwo polskie. ▪ Jest ono sprzymierzone z największą potęgą w Europie. ▪ Ma własną armię. ▪ W Księstwie zostały wprowadzone nowoczesne zasady prawne.	▪ Księstwo jest politycznie zależne od Francji. ▪ Musi ponosić duże wydatki na utrzymanie armii. ▪ Obejmuje tylko niewielką część dawnej Rzeczypospolitej. ▪ Nie ma w swojej nazwie odniesienia do Polski.
Jak będzie?	Ocena pozytywna	Ocena negatywna
	mocne strony	słabe strony
	▪ Po zwycięstwie nad Rosją obszar Księstwa zostanie powiększony. ▪ Księstwo uzyska większy zakres niezależności. ▪ Rozszerzone zostaną nowoczesne zasady prawne. ▪ Zacznie rozwijać się gospodarka kapitalistyczna.	▪ Napoleon będzie chciał jeszcze bardziej podporządkować Księstwo polityce francuskiej. ▪ Udział armii Księstwa w wojnach Napoleona przyczyni się do strat i zniszczeń. ▪ W przypadku klęski Napoleona Księstwo przestanie istnieć. ▪ Polacy przyzwyczajają się liczyć na cudzą pomoc.

54. Upadek imperium napoleońskiego

Zasadnicze wiadomości mogą być wyjaśnione za pomocą:

- referatów, które przedstawią uczniowie zainteresowani tematyką militarną,
- rozmowy nauczającej i pracy pod kierunkiem.

Dodatkowym elementem zajęć może być, wykonywana w grupach, praca odwołująca się do historii alternatywnej: Jak zmieniłyby się dzieje Europy, gdyby Napoleon nie poniósł Klęski w wojnie z Rosją?

Jako elementy wzbogacające lekcję warto wykorzystać fragmenty filmów fabularnych: *Pan Tadeusz* (reż. Andrzej Wajda), *Jeniec Europy* (reż. Jerzy Kawalerowicz),

55. Od idei oświeceniowych do czasów napoleońskich

– lekcja powtórzeniowa

Można uwzględnić jedną z dwóch propozycji:

- Sąd nad Napoleonem (gra dydaktyczna).
- Jakie czynniki utrudniały realizację idei wolności, równości, braterstwa? (dyskusja poprzedzona burzą mózgów)

Wprowadzenie oraz ilustracyjną podbudowę do lekcji może stanowić *III Symfonia Es-dur op. 55 (Eroica)* Ludwiga van Beethovena.

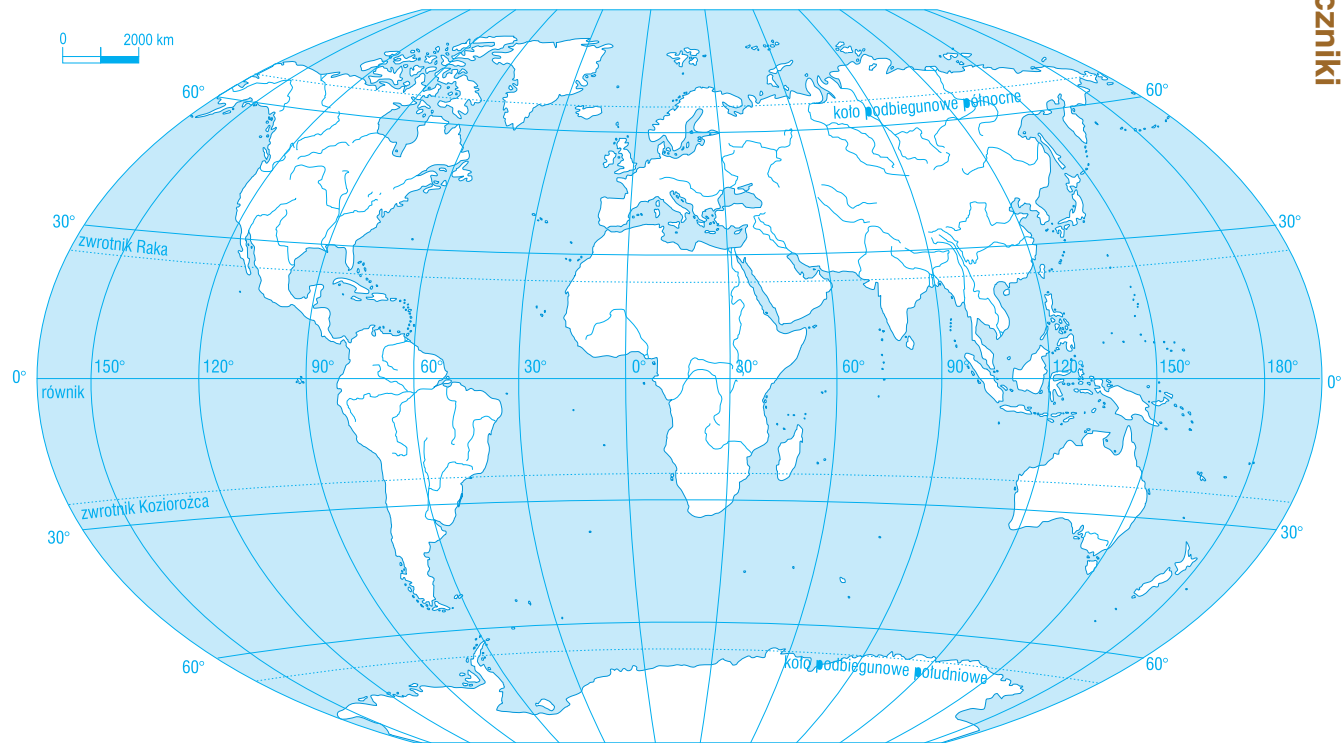
56. Sprawdzian pisemny – od idei oświeceniowych do czasów napoleońskich

Uczniowie rozwiązują test albo piszą rozprawkę.

Wykorzystana literatura (wybrane publikacje)

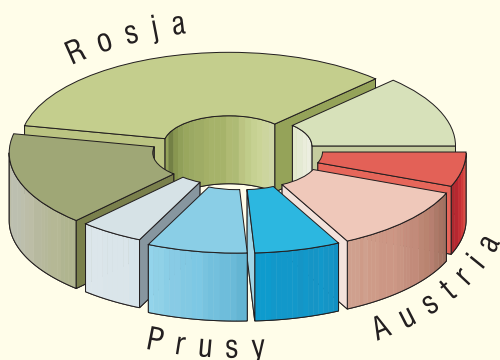
1. Chorąży E., Konieczka-Słowińska D., Roszak S., *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2008.
2. Dyba K., *Możliwości zastosowania metody WebQuest w edukacji regionalnej na przykładzie Projektu InterEol.net*, [w:] *Toruńskie Spotkania Dydaktyczne II. Region w edukacji historycznej*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, Toruń 2007.
3. Dylak S., *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, Warszawa 2000.
4. Kruszewski K., *45 minut. Prawie cała historia jednej lekcji*, Warszawa 1993.
5. Maternicki J., Majorek Cz., Suchoński A., *Dydaktyka historii*, Warszawa 1994.
6. Maternicki J., *Prawda historyczna jako zadanie dydaktyczne*, „Wiadomości Historyczne” 1998 nr 3.
7. Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką*, Warszawa 1991.
8. Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999.
9. *Podstawa programowa z komentarzami, t.4, Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum. Historia i społeczeństwo, historia, wiedza o społeczeństwie, podstawy przedsiębiorczości, ekonomia w praktyce, wychowanie do życia w rodzinie, etyka, filozofia* (www.reformaprogramowa.men.gov.pl)
10. Suchojad H., *Taksonomia celów nauczania historii*, „Wiadomości Historyczne” 1986 nr 5.
11. *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, red. naukowa K. Kruszewski, Warszawa 2009.
12. *Wiedza o społeczeństwie. Scenariusze lekcji w szkole średniej*, pod red. M. Rutkowskiej-Paszy, Warszawa 1996.
13. Zając S., *Jak uczyć myślenia historycznego*, „Edukacja i Dialog” 1991 nr 32(9).
14. Zając S., *Poznajemy przeszłość. Program nauczania historii w gimnazjum*, Toruń 2009.

Mapa konturowa świata

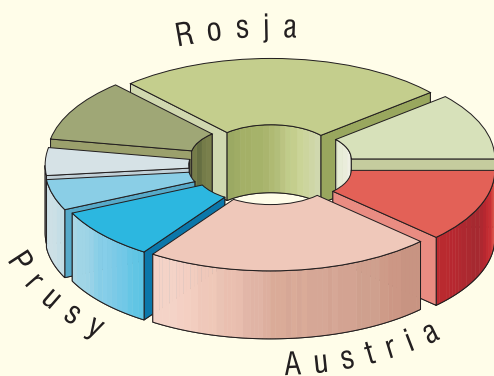
OBSZAR

Obszar w tys. km²

Rosja Austria Prusy

I rozbiór	92	83	36
II rozbiór	250		58
III rozbiór	120	47	48

LUDNOŚĆ

Ludność w mln

Rosja Austria Prusy

I rozbiór	1,3	2,6	0,58
II rozbiór	3,0		0,58
III rozbiór	1,2	1,5	1,0